

OROL

OBRÁZKOVÝ ČASOPIS PRE ZÁBAVU A POUČENIE.

Zodpovedný redaktor:

ANDREJ TRUHLÝ - SYTNIANSKY.

Roč. VIII.

Turč. Sv. Martin, 31. Mája 1877.

Číslo 5.

Švihák.

Poveš od *Miloslava Dumného.*

(Pokračovanie.)

VI.

Vychovávateľ Peter Jablonský konal svedomite svoju povinnosť. Aladár Völgyessy nemohol si ani vydýchnuť: tak pracovali, tak studovali. Rozmaznaný Aladár ponosoval sa každého večera na bolenie hlavy. Pán Tomáš každodenne dohovárať vychovávateľovi, že je zlým spoločníkom jeho. Domová pani rada by sa bola francúzsky naučiť a k tomu málo hodín sa jej dostávalo, i mrzela sa. Peter Jablonský nedbal nič na to všetko, tešiac panstvo, že, keď Aladár s dobrým prospechom odbaví zkúšku dospelosti, i na francúzštinu, tartličku a polovku prijde rad. Tým sa uspokojilo panstvo a vychovávateľ pilnoval ďalej s Aladárom a napredoval v studiach.

A pilnosť vychovávateľova bola výsledkom korunovaná. Zkúška dospelosti, ač nie výtečne, preca dobre sa zložila a v kaštieli Völgyessovskom bolo mnoho radosti. Každý tešil sa svojim spôsobom. Aladár bláhal si svobodnému roku, ktorý mal dľa sľubu rodičovského po od-

bavení zkúšky dospelosti v zábavách ztráviť, i objímal svojho dobrého otčička, sľubujúc mu vernú spoločnosť vo hre, polovke, i pri trovení štítnického a segsárdskeho. — Vychovávateľ tešil sa zdaru namáhavej práce svojej, jako i tomu, že teraz s Martou bude mať dost času francúzštinu pilnovať. Pán Tomáš celý bol uradovaný, že syn a jeho vychovateľ každodenne budú

Juraj Horvátovič.

v spoločnosti jeho doma i na polovke. No, a matka baronesska i dcéra Melania, jako i Marta bláhaly si už len v tej francúzštine.

Dcéra Melania žila si s Martou jako so sestričkou. Hrávaly štvorručne na piáne, čítaly knihy, hotovily ženské ručné práce, prechádzaly sa po zahrade a — hovorievaly často o vychovávateľovi. A bolo to v skutku nápadné, že hovorily obe tak rady o ňom. Melania vypytovala sa často Marty o všetkých okolnostiach jeho, od ktorej pravda v tomto ohlade veľmi málo dozvedieť sa mohla, lebo veď Marta sama nič o domove, rodičoch a okolnostiach jeho nevedela; sišla sa s nim, on jej prišiel do cesty a neraz jej srdce v prsach zatrepotalo, sta to ptáča v kletke, keď ju tá myšlienka napadla, či jej on neprišiel v cestu života?

Bol utešený deň. Pani baronesska Melania ustanovila, že dnešního dňa s celou rodinou navštívi susedných Szirmayich. Vychovávateľ z prestydnutia trochu ochorel. Najmieň za dva tri dni musel na radu lekára zostať v chyži, ač i nie v posteli. Stalo sa to v posledných okamženiach, takže návštevu odložiť nebolo možno. Bez vychovávateľa ísť nebárs sa Völgyessyovcom sladilo; no konečne, zvlášť, keď on tak snažne prosil, aby sa nim myliť a zábavu výletu si pokazil naskrze nedali, preca len tak urobiť museli. Tu zase bola o tom reč, že vychovávateľa samého doma zanechať nemôžu: a tu by boli všetci radi zostať pri ňom. Pán Tomáš hovoril, že sa bude s nim tartlovať a prejde mu čas. Aladár by nebol tiež dbal zostať doma. Pani Melania myslela, že by vlastne jej jako domovej panej sa svedčilo zostať pri nemocnom. Ale čožby si bez nej celá rodina u Szirmayich počala? Konečne prosily Melania a Marta o dovoľenie, aby smeli spolu zostať doma. Ale tu protestoval do tuha Aladár proti tomu, dôvodiac, že spoločnica Marta ešte u Szirmayich nebola, tá že nesmie vystať, aby len sama Melania, sta domáca slečna, opatrovala dom. Marta chcela vďačne potešenia výletu v prospech Melanie sa zriecť, ale i matka i Aladár to neprijali a slečna Melania so zreteľným výjavom radosti zostala pri nemocnom. Vychovávateľ ďakoval srdečne za tú veľkú starostlivosť.

Podivno! Pani Völgyessička ešte nikdy nebola tak zamyslená na ceste do Szirmayich,

jako dnes. Bola pravá protiva toho, čo inokedy. Keď inokedy išla do Szirmayich návštevou, bývala voždy veselá a dobrej vôle; veď to vedela, že v spoločnosti grófkinej okreje, pravý požitok spoločenského vyrazenia a zábavy pocíti. A teraz nemala to na mysli. Jej myšlienky byly doma, i zablúdily do časov dávnej rozkošnej mladosti, kde jej srdce malo pekný obraz, ktorý zbožňovalo, obraz Juliusa. Tie časy sa minuly, zapadly do zabudnutia večného, ale niečo podobného hýbalo sa v srdci jej; jako za tých časov, tak bolo ono nespokojné, tak sladký bôl pocítovalo, tak chvíľami v roztúžených niadroch zabúšilo. Pred ňou sedel Aladár s Martou, lebo viezla sa celá spoločnosť teraz len na jednom koči a na druhom služobníctvo. Jej bystrému zraku neušlo, jakým blaženým sa jej synák pri tej utešenej deve cíti, jako ochotne s ňou nič rozprávky nadpriada, jako sa k nej túli, i závidela svojmu synovi, že sedí pri deve, s ktorou súciti, kdežto ona sníva o miláčkovi srdca tu neprítomnom, sediac pri mužovi jej úplne ľahostajnom.

Tak išli do Szirmayich výletníci. My podívajme sa, čo robí vychovávateľ a čo Melania.

Melania odpredavala výletníkov, podívala sa do kuchyne a naložila kuchárovi, aby jedla pre nemocného výborne byly pripravené, i dopytovala sa skrze sluhu o stave vychovávateľovom. Oj, a jak bola milo prekvapená, keď jej sluha tú zprávu domiesol, že si pán vychovávateľ vezme smelosť a že bude so slečnou obedovať, bo že keď sa slečna tak veľmi obetovala a jemu k vôli výlet a návštevu opustila, on nesmie dovoliť, aby sa sama núdila, ale chce stráviť aspoň poludňajšie hodiny v jej spoločnosti.

Čas obedu prišiel a Melania posadila sa s vychovávateľom ku stolu. Melania bola dnes čarovná, to badal vychovávateľ; ale on sám bol Melanii zjavom prelúbezným. To maličké prechorenie jeho robilo ho nadobytčajne zánímavým. Zaľúbení radi majú i takí mazlenie sa s chorobou; mnohí stavia sa chorým pred svojou milovnicou, aby tým zánímavejším vyzeral. I vychovávateľovi bladosť jeho líc, ten trpiaci náter obličaja jeho, veľmi dobre pristal. Melania aspon bola zjavom

jeho pri stole celkom očarená. Obed pominul sa a Melania sadla k pianu, chtiac chorého hudbou vyrážať. Nikdy ešte s takým hlbokým citom nehrala. Vychovávateľ nevedel sa jej dosť nachváliť za výbornú hru a poznamenal, že od toho času, čo je Marta v dome, je hra jej o mnoho citu- a duchapnejšou. To Melaniu zarazilo. Teda by si ona od Marty mala cítiť a ducha požičovať? Oj, jej srdce cíti samo zo seba a samo pre seba a jej duch zanáša sa milovaným obrazom toho, ktorý o tom ničoho nezdá sa chápať, snívajúc dosiaľ v tajnosti. Ale musí to už na svetlo, to stiesnené srdce musí si odľahčiť, tá ztrápená duša musí sa potešiť, uspokojiť! Nač to ďalej tajiť? Teraz tu príhodná príležitosť.

A Melania so sprievodom piana zanôtila:

„O ihr Augen,
O ihr blauen,
Ihr verursacht mir nur Schmerz.“

Vychovávateľ sa zarazil. To sú zalúbené zvuky, to poznal. Tak mladá deva a už zalúbená.

Melania vstala od piana a z hlboka si zavzdychala.

„Letel ten vzdych ďaleko, jestli sa smiem pýtať, slečinka?“

Melania začervenala sa a znovu vzdychla.

„Viem, že len ta letel, kde sú naši výletníci. Tam by si slečinka nebola vzdychala. Škoda bolo doma zostať.“

„Vy ste ukrutný človek, pane vychovávateľ, ja som vďačne doma zostala.“

„Nevýslovne som zaviazaný, slečinka, ale to lutujem, že pri nemocnom ostanúc sama môžete onemocnieť.“

„Keby som sa bola od nemocného vzdialila, ešte viacej by som bola onemocnela.“

„Nerozumiem.“

„Bohužiaľ, tvrdý človeče, môj vzdych...“

„Váš vzdych, slečinka?“

„Letel — k vám,“ zašeptala deva a klesla na pohovku.

„Vychovávateľ nalakal sa. Nastala tichá, trapná prestávka.“

„Slečinka, tomuto už naskrze nerozumiem. Čo vás trápi, prosím?“

„To, že mi nerozumiete, rozumieť nechcete,“ plakala deva, zakrývajúc si rukami oči a z hlboka vzdychajúc.

„A čo by slečinke na mne záležalo, na mne biednom vychovávateľovi?“

„Všetko,“ šeptala ona.

„Pre Boha, čo to má znamenať?“

„To, že vás...“ vyskočila Melania z pohovky s výkrikom. Ďalšiu jej reč pretrhol opäť plač a celá rozčulená hodila sa vychovávateľovi do náručia.

„Vy ste nemocná, slečinka. Vy potrebujete odpočinku. Ráče...“

„Nie, ja neidem preč od teba, ja nepotrebujem odpočinku, ty si v duchu na veky pri mne... Raz mám príležitosť s tebou byť o samote... Ja ťa ľúbim od prvého videnia v dome našom...“

Vychovávateľ nútil Melaniu, aby sa posadila na pohovku, a on sadnúc si k nej držal ju za rúčku, ktorá sa triasla v ruke jeho.

„Slečinka Melania, prosím, ráče sa zpaľovať! To nemôže byť, čo mi hovoríte, sú to len okamžité preludy mladej obrazotvornosti, mladého srdca. Uspokojte sa a vyrazte si z hlavy také myšlienky. Ja by som sa nesmierne nešťastným cítil, jestli by som to povedomie mať musel, že som pokoj srdca vášho, ačkoľvek nechtiac, narušil.“

„Ty nechceš odvetiť súcitom svojim vreľý cit srdca môjho k sebe, nevďačný mladíku?!“

„Nesmierne, milostivá slečinka. Upokojte sa na chvíľu a počujte ma trochu. Poblúdenie mladosti má často zkazonosný vliv na celý život človeka. Preto dobre je malú iskru bludnej, nepravnej, neprimeranej lásky priam vo vzniku udusiť, ač to i bolí; bárs bolí ešte to vtedy neškodí; no jakonáhle iskra vo vatru sa zmôže a rozšíri, potom jej plameň páli a ničí a hubí všetko do okola. Vráťte sa i vy, slečinka vzáctna, z cesty kratšej, podrobte srdce rozumu, trebars jak by to ťažko bolo vo vašom veku, síce by sme oba boli nešťastní. Znáť jednu vysokorodú paniu, ona išla za muža, ktorý bol z nižšieho rodu a až podnes nazýva sväzok svoj manželský messallianciou.“

„Moja matka!“

„A pán otec je zemän, je boháč. Ja som, slečna, jednoduchého rolníka syn.“

„Láska na rod a stav nepozerá.“

„Tá slepá, slečna drahá! Vystríhajme sa takej! Slečna, ja cítim, že som teraz chorý, i vy potrebujete odpočinku, ráčte sa na pokoj uchýliť. Slečno milostivá, zabudnime na toto okamženie na veky.“

„Nikdy, tvrdý človeče!“ ...

Melania zamdlela.

Keď sa vyletníci od Szirmaych navrátili, našli na miesto jedného dvoch nemocných v dome.

I vychovávateľ i Melania boli nemocní, s tým rozdielom, že vychovávateľ pod niekoľko dňami prišiel k sebe, Melania slabla, polihovala, a preca i francúzske hodiny s Martou od vychovávateľa brala, a lekár neznal, čo jej vlastne chybuje. Tá radosť a veselosť z domu panského, ktorú bolo možno tam po čase zloženia zkúšky dospelosti zo strany Aladárovej pozorovať, jakosi sa tratit počala.

Aladár i vychovávateľ boli zamyslenými, roztržitými. Pri hre s pánom Tomášom nedávali pozor, nemali žiadnej vôle, nebola to ani žiadna passia hrať s nimi. Pani manželka jeho stávala sa tiež jakousi ťažkomyslnou. Slečna Melania a spoločnica Marta jako by sa tomu od nej boly naučily, tiež sa tak jako ona držaly. Menovite pozoroval to už i pán Tomáš, ačpráve on naskrze nebol človek bystrozraký, že všetky tri ženské len vychovávateľovi venujú svoju pozornosť, jako by to bol hlavná osoba v dome a jako by jeho, pána domu ani na sveto nebolo bývalo.

Pán Tomáš sa vo svojom vlastnom dome nevyznal.

Aladára nič nezanímalo mimo hudby Martinej. Dva tri ráz musela hrávať denne a on bol celý vytržený pri tom. Matka celá sa tešila, že sa jej synáčkov vkus tak zlepšuje, ač i to prezrela, že pohnútkou toho nenie nik iný, mimo šumnej Marty. Však ani nad tým sa nehoršila, mysliac radšej nech sa chová jej syn súcitne k spoločnici, lež, jako bol počal lúbiť chyžnú, Katinku. Syn túžil za láskou spoločnice a matka za láskou vychovávateľovou.

Pán Tomáš vybral sa na polovačku s Aladárom; vychovávateľa nemohli pojať so sebou, lebo bol na ceste zotavenia sa z nemoce.

Vzdor tomu vyučoval Peter Jablonský vo francúzštine slečnu Melaniu, Martu, ba i domovú paniu. Pani baronesska Völgyessy vyžiadala si to, aby ju osobytne vyučoval. Dnes chcela vziať dve hodiny naraz. Pilnosť pani baronesskina v tomto ohlade bola v skutku podivuhodnou. Vychovávateľ pochopoval to, domnievajúc sa, že ju k tomu vedie jej marnomyselnosť, aby sa čím skôr grófke Szirmayičke vyrovnala; preto, myslel, je taká pilná a neunavená v učení se reči tejto.

Peter Jablonský vstúpil, jako obyčajne, s úctivou poklonou a učiteľským vážnym výrazom na tvári. V tom okamžení, čo pozrel na baronessku, vypadol z úlohy svojej — podivila zarazil sa. Pani baronesska bola tak, jako do plesu, vystrojená: hlava jej bola vyfrizírovaná, ramená a prse obnažené, a malebne sostavené kvety vo vlasoch kaderaých. Čo to malo znamenať? Sedela tam na pohovke tak vábive, svodlive a usmievala sa vychovávateľovi tak lúbezne, že ho do najvätsích rozpakov priviedla.

Vychovávateľ chcel cúvnuť — ona ho volala bližšie a kázala mu ku nej sa posadiť.

Doteraz sedával vždy na hodinách proti nej. —

„Osvietená pani snáď hotuje sa do plesu a ja som nepriležitým?“

„O, jaká to naivnosť!“

„Oblek osvietenej panej baronessky....“

„Je k francúzskej hodine francúzsky.“

Vychovávateľ posadil sa oproti baronesske a bral knihu Ahnovú do ruky.

„Učme sa dnes bez knihy, drahý pane vychovávateľ, a prosím, ráčte sa posadiť sem vedľa mňa.“

„Ráčte dovoliť, osvietená pani, mne nepatrí sedieť vedľa vás, a bez knihy neviem jako sa máme učiť.“

„Nazepamäť Konversujme po francúzsky spolu, tak sa ja viac naučím, lež zo všetkých kníh sveta. Ráčte sa posadiť sem vedľa mňa; toto miesto vedľa seba som určila k dnešným hodinám vám.“

Vychovávateľ odpytoval a bral zase knihu do ruky. Pani baronesska šmahom vytrhla mu knihu z ruky a zahodila ju, jeho ale popadnúc za ruku posadila vedľa seba na pohovku.

Vychovávateľovi bolo jakoby ho boli mali všetky smysle opustiť. Pani baronesska chytla ho za obe ruky a so svodným úsmevom dívala sa mu do tvári.

Vychovávateľ sedel jako na trni a vo vedľajšej chyži bolo počuť šuchot pri dveroch a utajený vzdych. Baronka to nezbadala, jej líca horely, oči blyskaly, perny sa triasly. Peter obrátil zrak na dvere.

Baronka to zpozorujúc riekla:

„Za dve hodiny nesmie nás žiadna živá duša vytrhovať. Učme sa francúzsky.“

I chcela šuhaja objať vokol hrdla. Peter s namáhaním vysvobodil sa z náručia svodnej ženy. Jedným skokom bol pri dverách . . .

Na bočnej izbe otvorily sa druhé dvere a v nich sa zjavila dcéra Melania . . .

Slečna Melania, jako je to u diev záľúbených obyčajne, bola veľmi žiarlivá. Čím väčšími bola presvedčená o tom, že srdce vychovávateľove nenie jej oddané, tým väčšie žiarlilo srdce jej. Melanii veľmi to bolo napadlo, keď sa jej matka tak neobyčajne k hodine francúzskej bola obliekla. Jej žiarlivé srdiečko priam čosi tušilo. Ona to bola, čo na dverach bočnej chyže šuchotala, pozerajúc kľúčovou dierkou na to, čo sa tam dialo. Melania s trasúcim sa celým telom prikrčila ku dverom, lebo tá myšlienka, žeby so svojou vlastnou matkou žiarliť mala, zatrasla celou jej podstatou a ten posvätný cit zbožnej lásky dcérinskej ku matke káral túto zatratenia hodnú myšlienku už napred, takže dobre na zem neklesla pod tiažou svedomie jej tlačiaceho trestu toho.

V takomto stave pozerala ona kľúčovou dierkou. A hľa, čo videla? Tušenie jej žiarlivého srdca bolo skutočnosťou. Jej mať osvedčovala hriechu lásku tomu, ktorý jej útrobnú čistú, prvú lásku zavrhnul, oslyšal. Jej mladost bola otrávená, predmet jej ľúbosti svodila iná, a tá, čo jej ideal svodila, bola jej vlastná matka!

Či div, že jej srdce nepuklo, že jej rozum nezastal?

Keď výjav horeopísaný v búrlivosti svojej vrcholil, vtedy ona, sama v rozčúlení nevediac, čo robí, otvorila dvere.

Vychovávateľ odišiel a matka s dcérou stály proti sebe.

Mlčaly v nemom nevýslovnom boji obe postavené. Výčitky rozplakaných očí dcéry svojej nemohla matka hriechna zniest, išla preč a dcéru prekonanú opustily smysle.

Stav duše Petra Jablonského nemožno opísať. Celý deň bol bez seba a nech myslel o veci jako chcel, vždy len k tej závierke prišiel, že tu ďalej zostať nemôže. Nie, v tomto dome hriechu je i povetrie otrávené pre neho. A jestli pre neho, tým väčšie ešte pre Martu. Tú v tejto jaskyni neprávnosti pozostaviť nesmie. I ona musí opustiť kaštieľ. Ale kam sa podeje? Kam? Svet je veľký a „Bôh má zbroje, svet bez zbroja; veľký Bôh, svet malý!“ To bola viera Martina — a tá ju nezklame. Len preč, preč, za každú cenu preč z tadialto. Veď ale on potom nebude viac s Martou v jednom dome, nebude s ňou pod jednou strechou! A táto nevinná, jednoduchá, zbožná, prirodzene krásna deva žila v srdci jeho. Od prvého jich sa shliadnutia, od toho prvého okamženia, v ktorom sa v svobodnej Božej prírode boli potkali, zamilovalo si ju srdce jeho, zamilovalo vrele, zamilovalo — na veky. Marta je utešené, vzdelané a národne prebudené dievča. Jej skromnosť a ušľachtilosť púťaly ho ku nej. Ďaleko za ňou stála mu Melania a preto súcit srdca jeho ku nej ani náklonnosť tejto panskej devy nemohla udusiť. Celou vrelosťou prvej lásky mladistvého srdca zamiloval si Martu. Či i ona jeho? Tak sa mu zdalo.

Jakonáhle sa pán Tomáš s Aladárom navrátil z polovačky, hovoril s ním vychovávateľ a prosil ho o prepustenie. Pán Tomáš divom zkamenel; pýtal sa po príčine. Vychovávateľ udal mu príčin viac, len tú pravú zamlčal. Pán Tomáš neprivilil žiadosti jeho a bežal o poradu k pani manželke.

Jako sa panstvo poradilo, jako nie: to neviem; ale na druhý deň v čas ráno boli obyvatelia kaštieľa prekvapení tou zvestou,

že pán s paňou bez odobratia sa odcestovali na celý jedon mesiac do Pešti.

Peter Jablonský ešte ničím nebol tak veľmi prekvapený v živote, jako práve touto udalosťou. Chcel sa z kaštiela vzdialiť a to mu bolo odchodom panstva prekazeno. Teraz musel čakať celý mesiac, až sa panstvo vráti. Ťažké polozenie! Trebars jak by to bolo divno vyzeralo, že by sa v neprítomnosti panstva bol z domu vzdialil, preca by to bol urobil, keby Marty nebolo bývalo. Tá ho pútala tu na zlatom pute lúbsti. Tá mu zpríjemníť a osladiť mala ten trpký pobyt v kaštieli.

Melania, napadlo to priam Marte, jakosi divne vyzerala, divno sa chovala. Kedykoľvek s vychovávateľom sa potkala, oči zklpila a v nich zableskly slzyčky.

Peter premýšľal a záverkoval na príčinu tak rýchleho odcestovania panstva takto: baronesska pred ním náramne sa kompromitovala, bola by sa stydela pozrieť na druhý deň vychovávateľovi do očí, tým viacej, že dcéra Melania bola svedkom nepekného výstupu toho. Tak jako voždy vedela pani baronesska manžela svojho vókol prstu otočiť, tak to urobila i teraz. Prez jednu noc nahovorila i prichystať sa prinútila ku ceste do Pešti. Býva to tak panská passia pri každej zvláštnej i radostnej i žalostnej prípadnosti, že sa cestuje. Sotva sa panský párik sosobáši, už sa vydá na cestu; potká li ho v rodine nehoda smrti, ide žiaľ svoj vyražením cestovania zabúdať. I baronessku potkalo nečo nemilého, nečo doma preniesť sa nedajúceho — a ona naklonila šmahom manžela svojho k ceste tejto.

Mladí naši zostali na mesiac v kaštieli sami. Marta horela zvedavosťou, aby sa mohla s vychovávateľom o tom shovárať, čo sa to porobilo a čo odcestovanie panstva malo znamenať.

Bol preutešený večer.

Mesiáčik usmieval sa lúbezne dolu z blaženej výšky svojej na biednu túto zem. Srieborné svetlo jeho magicky rozlievalo sa i po utešenej zahrade kaštiela. To srieborné svetlo mesiáčka, to švitorné, žblunkavé, tajomstva plné kloktanie zahradu panskú pretekajú-

ceho potôčka, ten blažený spev v každom temer ružovom kriacku sláviky, lubohlasého noci speváka, tá vôňa lubá pestrých kvetín a stromov po celej zahrade rozšírená: to všetko tak milo dušu dojímalo, to všetko k sladkému pocitu srdca vreých, zalúbených lúdilo, volalo. Ten voňavý vetrik sám zdal sa o sladkej lúbsti štebotaf, tá besiedka z vínneho révia ovenčená zdala sa zalúbených do svojho lona pozývať.

A vskutku blížia sa ku besiedke dve postavy, blížia sa ruka v ruke, v sladkom rozhovore. Za nimi jako stien kradne sa z daleka postava tretia, ktorú tito, v rozhovor zanorení nebadajú, nevidia. Šuhaj i s dievčinou blížia sa ku besiedke. Dievčina otrhla jemnou rúčkou kvietok a šuhajík štiblý dal si ho od nej pripäť na prsia; tu odtrhol zase šuhaj ružu a deva spanilá dala ju do vlasov

Vkročili do besiedky a posadili sa. Za nimi stien jejich, tá postava tretia postavila sa bez toho, žeby ju boli upozorovali.

Mesiáčik usmieval sa, potôčok sladkým hlasom klokotal a ešte sladším hlasom zaspieval slávičok, a balzamovú vôňu širily stromy i kriaky kvetnaté, ba i sama besiedka voňala tak lúbo, tak milo, že až srdce mladé oplývalo rozkošou.

Dve srdcia v besiedke v rozkoši plávaly, jedno za besiedkou divou úzkostou si bilo.

„Martuška moja drahá, dávno som mal otázku na jazyku, jako sa cítiš v tomto panskom dome? A neprišiel som k tomu.“

„Mne sa tu z počiatku veľmi lúbilo, bola som spokojná. Teraz mi je tak úzko do nevysslovenia.“

„Pravdu más. Musíme čo skôr dom tento opustiť.“

Za besiedkou nasledoval na tieto slová bolastný povzdych.

„Veď žes' ty už vypovedal prv, lež panstvo odišlo.“

„Keď odišlo, veď sa ono vráti. Mne sa už všetei zpríkrili.“

Za besiedkou zase nasledoval na tieto slová bolastný povzdych.

„My sme sa v búrke sišli, Petor drahý, búrka nás z doma vyhnala, búrka bude losom našim.“

„Dobří sa zlostných neboja, duša moja! Ale pred búrkou mravnej zlosti musíme ratovať duše naše. Tento dom je nebezpečný, nebezpečný pre mňa, tak jako pre teba.“

„To vidím už i ja nezkúsená deva. Ten Aladár je rozpustilý mladík; ja sa toho mladíka bojím.“

„Teda preč pôjdeme, Marta, Pán Boh zase ukáže cestu sám. Mňa tu nič nezdrží viacej a to by mi bolo na veky na svedomí, jestli bys' tu sama zostala bez ochrany, bez rady. Musel bych si robiť výčitky, že som Ťa kedy doviedol na takéto miesto.“

„Ja som hotová i priam zajtra dom tento opustiť.“

„A pôjdeš so mnou, Marta? . . . dôveruješ mi?“

„Jako dcéra otcovi a sestra dobrému bratovi.“

„Boha volám za svedka, že sa vo mne nikdy nesklameš. Ale kam pôjdeme?“

„Nedbám, s tebou i na kraj sveta.“

„Ver mi, duša moja, že táto tvoja dôvera viac mi srdce blaží, lež všetky panské výhody!“

Za besiedkou nasledoval na tieto slová zase bôlny povzdych.

„Ty mi teda dôveruješ jako sestra bratovi?“

„Nemám nikoho. Otca mi odcudzila nešťastná macocha. Každodeňne ďakujem za to Pánu Bohu, že mi poslal teba za vodcu, za brata a . . .“

„A?“

„Za ochranca“ . . .

„Martuška moja, uctím si čistého srdca tvojho nevinnu, ale ja sa so sestriňskou láskou nechcem uspokojiť, ja Ťa za viac lež sestru chcem si považovať.“

Marta obrátila anjelský zrak svoj na junocha a zase ho zklpila. Oči jejích čarovným leskom zasvietily. Mesiáčik usmial sa. Slávičok dojmave zanôtil. Potôčok sladkôbne zaklokotal. Lubovônný vetrik tak sladko, tajomne zašepotal. Za besiedkou bolo čúť utajený, bolastný povzdych.

„Hviezda žitia môjho!“

„Milý môj!“

Oba padli si v náručia.

Prvé jich objatie prerušil buchot za besiedkou. Zalúbencom tak sa zdalo, jakoby tam čosi na zem bolo padlo. Obzerali sa, ale všetko sa zase utíšilo.

A zalúbenci blažení soptali si ďalej. Kto by bol v stave blaženosti jejich opísať?

Petor a Marta neboly duše len púhou náklonnosťou srdca spojené, ale i stejná lúbošť k milovanému národu jich pútala. Národovec a národovkyňa lúbi dvojnásobne, lúbi v predmete lásky svojej národ svoj a lúbi v národe svojom milovaný predmet lásky svojej. Lúbošť taká nemá v sebe pranic smyslného, lúbošť taká je citom národným, svätým tiež posvätená.

A ešte raz sa usmial nad besiedkou blady z neba mesiáčik, ešte raz zanôtil srdcodojmavo slávičok, ešte raz zašoptal tak tajomne, tak lúboštno lubodechý vetričok, ešte raz zašoptaly si i ústa lubých zalúbencov:

„Večne tvoj!“

„Večne tvoja!“

Zpoza besiedky vystúpila proti zarazeným milencom postava utrápená, bladá, jako by strašila.

Marta úzkostne k Petrovi sa túlila a tento sám zjavom tým prekvapený, dojatý kázal uspokojujúcim hlasom sedieť milenke a šiel jej v úsrety.

„Slečna Melania!“

„Ja som, pane vychovávateľ,“ riekla táto hrobovým hlasom. „Odpustite, že vaše šťastie ruším; ale ja to ďalej nevydržím, moje srdce . . .“ a tu klesla premožená na sedadlo ku Marte. Táto poznajúc panskú družku, studom zronená nevydržala to v besiedke ďalej, ale odbehla preč.

Petor bol v nepríjemnom položení. Celé drama tiahlo pred očima jeho v posledných dňoch. Zdalo sa mu, že to len sen; ale priam zbadal sa, bola to holá a preňho tráplivá skutočnosť. Bol by si prial, aby výjav jeho s Melaniou bol býval len snom, aby nekalý výstup s baronesskou bol nikdy sa nestal. No, z duše svojej bol by si to prial, aby blažený výjav jeho s Martou bol nevyrušený býval, bol trval za dlho, a aby aspoň Melaniou, prvý šíp do srdca jeho mu zavdavšou, nebol pretrhnutým.

Ale teraz tam sedela pred ním a on jako vinník stál pred ňou. A ten lubý mesiačik sa zas len usmieval, a ten lubohlasý slávičok zase len zanôtil, potôčok tak sladkôbôlne klokotal, lubovônný vetričok o láske šepotal — a ten pekný kvietok panského domu, šumná Melania, v tej kráse, hlávku klonil, uvádal.

„Petre, ja zomriem.“

„Slečno, pre Boha, poďte dnu. Vy ste nemocná.“

„Tu chcem zomrieť,“ slovila Melania a klesala k zemi. Petor ju zachytil a držal v náručí.

„Slečno drahá, ráčte sa zpmätať; zavediem vás dnu, pre Boha!“

„Ja chcem zomrieť... v tvojom náručí!“ zašoptala ona.

A mesiačik sa usmieval, slávičok sladkôbôlne nôtil a lubovônný vetričok šepotal...

Zahradou lubovônnou jako ľahká srnka utekala šmižným krokom utešená deva. Ružičky hlávočky pred ňou si klonily, vetričok si s jej kaderami pohrával a slávičok jakoby jej nôtou bol sa chcel zavdačiť, tak dojemne prespevoval. Deva jakoby na nič nepodbala, utekala ďalej. Nič nevidela a nič nepočula. Nepočula spev slávika, nevidela, jako usmevavý mesiačik čierny mráčok zakryl, iba keď pri druhej besiedke bežala, zlakla sa. Zastala... Pred ňou stál ktosi. Cítila, jako ruky jeho vókol stihlého jej driečka sa vinú. Na smrť zdesená zbadala, jako sa perny kohosi jej rozpáleného, ružového líca dotýkajú. Chcela sa vymôcť z netušeného objatia, ale tie ramená ju ešte tuhšie, ešte užšie objímaly.

„Mám ťa, holubička, a nepustím viacej!“

„Pre Boha... mladý pán Aladár!“

„Ten krásny večer je pre zalúbených. Poď, hrdlička moja, do tejto besiedky; poď, chcem ťi povedať, jako ťa milujem, jako mriem za tebou.“

„Pusťte ma, mladý pane, pusťte ma pre Boha!“

„Už ťa mám, holubička, už ťa viac nepustím!“

Aladár silou fahal ku besiedke nalakanú Martu. Deva zmužila sa, už bola z objatia jeho von vymkнутá, tu Aladár zase zavrel ju silno v náručie svoje. Deva kričala, volala. V tom okamžení bola osvobodená a Aladár válal sa na zemi.

V okamžení, keď Marta o pomoc volala, viedol potáčajúcu sa Melaniu Petor Jablonský zahradou do kaštiela. Počul krik, poznal v ňom hlas Martin, ktorej sa len pred okamžením na veky bol zaslúbil, bolo dosť preň, aby Melaniu jej osudu na pešinke zahrady zanechal a v tú stranu, odkiaľ vykrik počul bolo, letom strely sa hnal. Čo videl zalúbený holúbok? Holubičku svoju v pazúroch jastraba. Porazit dravca, to bol prvý čin jeho.

Mesiačik sa zpoza chmáričky vyvinul a videl, jako dve devy spolu tichým a mdlým krokom idú ku kaštielu a jako sa mladý pánik svíja pod palicou vychovávateľovou. Palicou potrestal urodzeného pánika, dravca, prísny vychovateľ; no viac, nahnevaný na smrť sok jeho. —

V kaštieli Völgyessyovskom je mrtvo a nemo. Panstvo sa ešte nevrátilo z Pešti. Mladý pán a slečinka, ač na rozdielne nemoce, tamten na telesnú, táto na duchovniú chorobu sténajú a služobníctvo nevie pochopiť, čo sa to od času príchodu vychovávateľa a spoločnice do domu v tom kaštieli robí.

A vychovávateľ so spoločnicou čo?

Slniečko práve vyšlo a zláti vrcholce tatranské a pozerá, jako z kaštiela Völgyessyovského mladý junoch s dievčinou vychodia a vzdialujú sa od neho, i ani sa naň nazpät neobzerajú, spešno ďalej idú ruka v ruke. A slniečko usmieva sa jim na cestu.

(Pokračovanie nasleduje.)

Čo nás spasí?

Hladže, národ môj, jak sa to vzteká
 Ten svet v divej šialenosti!
 Známkou ľudskosti zo seba zvlieka,
 Rúha sa večnej Bytnosti,
 Na všetko sväté slinami strieka
 A slávu hľadá — v mrzkosti,
 Právo láme, pravdu ruší,
 Telu hoví, krivdí duši!

Ty nie tak, rod môj, rod môj lúbezný.
 V fažkom jarme stenajúci!
 Ty pancier pravdy, štít viery vezmi,
 Nim has vraha šíp horúci.
 Vierou svätou a nie nálezmi
 Bláznov — vnikaj v chrám preskvúci,
 Hore k Bohu zraky, hlasy:
 Viera v Boha — tá nás spasí!

Hladže, národ môj, jaká to špina,
 Jaká kaluž nemravnosti!
 Jako po špatnom každý napína
 Zisku hltavé žiadosti, —
 Klam, podvod, lúpež a vraždy vina,
 Krivých prísah ohavnosti, —
 To sú toho sveta sláva,
 Čo nám bere žítia práva!

Ty nie tak, rod môj, rod môj milený,
 Chráň sa cesty zatratenia!
 Čo si i voskrz už olúpený —
 Zasvitnú ti dni spasenia!
 Buď v láske k cnosti nepremeňný
 V svätom zápale nadšenia, —
 Kor sa jej po všetky časy:
 Láska k cnosti, tá nás spasí!

* * *

Hladže, národ môj, jaké to klamy:
 „Vlasť, vlasť!“ z plna hrdla kričia;
 Ale tá vlasť len oni sú sami,
 Nám nič, sebe všetko žičia,
 Nad blahobytu rozvalinami
 Tisícov svoj prapor týčia
 A hriechov svojich priepasti
 Kryjú svätým menom vlasti.

Ty nie tak, ľud môj, ľud môj predrahý,
 Skutkom miluj národ sladký!
 Nechci ty živým byť z cudzej vlahy
 A prežírať iných statky.
 Praj vďačne život každému blahý,
 Veď jednej sme synia matky, —
 Nad šlachetnosť niet okrasy:
 Posvätenie — to nás spasí!

Daniel Maróthy.

Kralica.

Povešť zo srbského života.

Od *Felixa Kutlika.*

I.

Nedaleko od Rudníka leží dedinka srbská, Sušica. V nej najdeš domky biedne, veď v nich ujarmený a ztrizený Turkom ľud prebýva. Jako na lúke najkrajší kvet chlapec si odtrhne a po chvíľke už rozšklbe: tak Turek, jestli niekde krajší, od Srba vystavený dom najde, hneď nevolane navštívi a čo v ňom najde, s tým sa s hospodárom podelí. Aby teda ľud Turka k sebe nevábil: odieva sa biedne, živí sa trapne a často hladom morený býva. Zaseje-li Srblin žitko, to ho Turci zoberú; má-li stádo, nevie biedny

krestan, či zajtrá jeho bude. Preto hľa pre zlosť Turkov ľud ten biedu trpí a k hnilosti je odsúdený.

Keď nektorý Srbín nad násilenstvom zhrozí a odhodlá sa, ísť pravdu hľadať, hľadá ju u toho, ktorý ho olúpil, ba ešte že kadi mu¹⁾ veriaceho žaloval, býva potrestaný, bo „veriaci“²⁾ chránený je zákonom prorokovým. Všetci, ktorí opovážili sa päsťou chlieb a domácnosť si brániť, znivočení boli, a mnohí, ktorí u kadiho pravdu hľadali, ni-

¹⁾ Kadi = sudca. ²⁾ Turek.

kdy sa k domácim svojim nenavrátili, ved zlost jich zničila, za otrokov odpredala, ubila a tak slovanská ľudskosť k právu svojmu dovolať sa nemohla.

Preto, hľa, je i Sušica biedna, ved i nad ňou „miláčkovia prorokovi“ panovali!

Keď len za kratší čas Turci obyvateľom pokoja popriali, Srbi hneď i na tele i na duchu okrievali, mysliac, že už jich tšorbadžiovia ¹⁾ stanú sa ľuďmi. Ale Turci len vtedy prestali raju trýzniť, keď čo nalúpili, trovili a v radovánkach svojich sa rozkošili. Keď sa i tie rozkoše minuly, zase vyrojili sa Turci na žen a brali, čo oko videlo a za čím srdce dychtilo.

Najkrajší dom v Sušici je dom Nikolu Drakuliča a dom vdovy Jeleny Kosovcovej. Nikolov dom hľadá k západu, Jelenin ale k východu, tak že oba domce sa na seba dívajú. Nie len domce na seba, ale i Nikolov syn Milutin rád pozerá na dcéru Jeleninu Abelu. Priestor medzi domami je neveliký, no predca domce sa nesblížili, vždy na jednom mieste ležia; ale Milutin s Abelou sa už v detinskom veku sblížili, a teraz, keď sa ten vek minul, jedon na druhého sa díva; ved sú už nie deti. Ešte za časov detinstva, keď u Kosovky jablká dozrely, pomohol jim Milutin jich pozberať; keď v kláštore služby Božie boly, Abela s Milutinom išla do kláštora; keď u Kosovky bol svečar ²⁾, Milutin vždy prišiel jim ku dňu tomu blahoželať; keď sa kolo ³⁾ tančilo, Abela s Milutinom vykrúcala sa; keď jich noc rozdvojiť mala a oni domov sa vrátiť mali, Milutin si žiadal krátku noc, Abela ale nový deň. Keď Milutin ovce svoje na pasekách pásol, tak nadul a stísol svoje gajdy, že jich až do dediny bolo počuf, ba i to si vyrozumel, ktorú pieseň hudú, preto Abela za nimi najradšej spievala. A ktorú pieseň mala za gajdami spievať Abela, keď si túto najčastejšie Milutin gajdoval:

„Dievojka siedi kraj mora,
Pak sama sebi govori:
Ach milý Bože i dragi!
Ima l' što šire od mora?“

¹⁾ Tšorbadžia = pán života.

²⁾ Patron rodiny, ktorý deň volá sa svečarom.

³⁾ Srbský národný tanec.

Ima l' što duže od polja?
Ima l' što brže od konja?
Ima l' što sladje od meda?
Ima l' što draže od brata?
Govori riba iz vode:
Dievojka luda budalo! ¹⁾
Šire je nebo od mora,
Duže je more od polja,
Brže su oči od konja,
Sladji je sečer ²⁾ od meda,
Draži je dragi od brata.“

Tak minul sa jich vek detinský, tak i niekoľko rôčkov z bujarej mladosti!

Milutin miloval Abelu, táto Milutina. Vyrástli spolu jako dve jedlice, jako dve dvojčence. On bol najhodnejším šuhajom v okolí, ona najkrajšou devou v Srbsku.

Keď Milutin obliekol svoj kabátec lemovaný, pritisol fez viacej k pravému uchu, keď vyšnoroval krpce, keď zastrčil za opasok otcovskú sriebrom okovanú pištoľku a pozrel na súdruhov, vzdychol si každý:

„Milutin je junák!“

Každý tesklil, že nenie jeho rodeným bratom.

Keď Abelu driečik ešte stihlejšou urobil, keď si zásterku vyšivanú prepásala, keď pleťenky vztiahla na nohy, keď opaštek drieč zúžil, keď červená čiapočka zakryla tú vrkocami prepletenú hlávku a keď celý rad dukátov hovel si na jej hrdielku, každý hovoril:

„Kde sa Abela zrodila, keď u nás sebe rovnej nemá?“

A tie jej dve čierne oči, ktoré vždy jasne svietily, ktoré neznaly hriechu a žiadnu vinu, keď si tie videl, mysleť si nevedel, ale si len vzdychol a — miloval. A tá jej milozvučná reč? Uleví srdca bolasti, oživí ospalca, povzbudí k láske a sny milé v srdci vyčaruje.

Milutin je dnes na pasekách so stádom svojím. Smutný je a zarmútený. Či i on, ktorý má Abelu, smútiť môže? Nemá pri sebe gajdience, ktoré si dnes doma oddychujú. Stádo roztratené po tráve sa pasie a on sa len vtedy za nim poberá, keď ďaleko zašlo, keď ho už hľadať musí. Čoby ste i chceli, predca neuhádnate, čo sa to s nim stalo. Srdce jeho je zatvoreno, ono sa nikomu ne-

¹⁾ Bláznivá. ²⁾ Cukor.

požaluje. On nevypráva horám bôľ svoj, preto i tieto dnes s nim žialia a rmútia sa.

Prečo Milutin dnes tak zavčasu ženie ovce domov, ktoré tak nerady opúšťajú zelenú trávu? Keď so stádom do dediny prišiel, šopeč ľudia si o ňom všeličo, a len ti, ktorí sú citlivého srdca, polutujú Milutina.

Zastal pri studni s ovcami. Ale jakoby len pily vodičku, keď sa nenapásy? Ženie jich k domu, ale z nich vše jedna, vše druhá na paseku vrátiť sa chce. Pred tým neposlúšnú ovečku bol by karhal; dnes ju len zavrúti a nič nehovorí. Iste by sa bol s nimi ešte dlho trápil, ale matka pribehla, ktorá pomohla ovce do košiara voňnať. I ona bez slova prácu tú vykonala a vrátila sa domov. Milutin stojí pri košiari, ovečky dívajú sa na pána svojho, jakoby sa ho zpytať chceli: čo to s nami robíš? A on meravo díva sa k domu Abelinmu a vše vzdychne a bolasti svoje ulevuje. Kto tomu vzdychu rozumie? Pes Šaro pribehne k nemu, ktorého blakot oviec zo sna prebudil, on ho nevíta, k nemu sa neprihovára, a verný Šaro, jakoby sa namrzol, Milutina opúšťa. Matka usilovne prikladá halúžky na oheň, by jedlo pre syna pripravené znovu sa sohrialo, ale on ešte vždy pri košiari dumá. Oko matkino je tiež mutné, ktoré smútok zatiahol nemilým rúchom svojim. Keď už syna vyčkať nemohla, vyšla von.

„Milutine, poď dnu, poď, syn môj!“ volala žialnym hlasom.

Milutin poslúchnul matku. Vstúpil do izby. Predložila mu jedlo, on si k nemu nesadol.

„Synku môj, prečo nejieš?“

„Nemôžem, matka moja,“ odpovedal temno.

„I teba ztratíť mám, synu môj drahý?“ zvolala plačúca matka a chuderka nemohla sa utísiť.

„Nie, matka moja, nie!“ odpovedal Milutin potešujúcim hlasom, i pristúpil k matke svojej, objal ju, jako to za detinstva robieval, posial bozkami milú jej tvár, slzami horkými zarosenú.

„Pomodli sa za Abelu,“ riekol po chvíli Milutin, „aby ozdravela.“

„A keď túte žiadosť horko ťažko vyslovil, odstúpil od matky, pristúpil k oknu, a v očiach jeho zaihraly slzy.“

Matka plakala v jednom kúte, Milutin žialil pri obloku. Nik neodsudzuj jich plač a žiaľ, veď je on znakom bolasti. Slávik v žiali zaspieva, holub stene a človek zaplače.

Na dvore zaštekala Šaro. Po jeho hlase poznal Milutin, že niekto známy blíži sa k jich domu.

„Matka moja,“ riekol Milutin, „k nám ide otec Abelin; chodže ho privítať.“

Matka poslúchla syna a vyšla von.

Po chvíľke vstúpila s Nikolom do izby.

„Pozdrav ťa Bôh, Milutine!“ prihovril sa Nikola.

„Pozdrav i teba, otče!“ odpovedal Milutin a hladal vyčítať na tvári otcovskej radostné alebo žalostné vesti. Milá je tvár človeka, keď je srdce spokojné; keď ale dáka búra v srdci lomozí, vtedy je ona bladá, znepokojená, zamračená, desná, i každého zarmúti.

„Poslala ma k tebe Abela,“ riekol Nikola, „ktorá žiada, by si ju nemocnú do chrámu Božieho odprevadil. Spolu ste rástli, spolu sa hrávali, spolu odrástli, čo brat so sestrou sa milovali: ešte naposledy chce s tebou dom Boží navštíviť. Snáď sa jej nemoc obráti! Verím, že jej prosbu vyslyšíš, veď si kresťanom, veď nič neslušného od teba nežiadam“¹⁾.

„Viem to, otče!“ odpovedal desným hlasom Milutin, jako keďby bolasti jeho srdce roztrhať mali. „Nič neslušného nežiadaš odo mňa, ale prečo ona tú obeť žiada odo mňa? Duša mi hovorí: Abela neumre! Jako ísť s ňou do chrámu, keď ona mojou stať sa potom viac nemôže?! Vieš, že jej srdce patrí mne; vieš, že s ňou žiť chcem; vieš, že bez nej žiť neviem, nemôžem, nechcem: a predca žiadaš, bych sa s ňou rozlúčil? Mám sa s ňou modliť? Mám stať sa jej pobratimom?“

¹⁾ Často stáva sa, že chorá deva daktorého mládenca požiada, by s ňou išiel do chrámu sa pomodliť. Deva taká mládenca, ktorý sa s ňou modlil, pod predpísanými obradami pobratimom volá, za ktorého sa nevydá.

K tejto kresťanskej obeti nie som asnáď schopný!... No, ona žiada to odo mňa: ja jej žiadosť odopreť — nemôžem! Idz len domov, hneď za tebou príjdem!“

Nikolu vyprevadila matka.

Milutin pristúpil k oknu. Meravo díval sa k domu Nikolovmu a veľký nepokoj vyobrazoval sa na tvári jeho. Myslel, že Abela takto zprostití sa chce jeho, i začal pochybovať o jej láske. Láska jeho čistá premohla pochybnosť, no bóle srdca teskliačeho neztratil sa hneď z tvári jeho.

„Milutine,“ riekla matka, jako vstúpila do izby, „čo sa nesberáš? Abela ťa tvrdo očakáva!“

„Posielaš ma, mati drahá? Či vieš, kam ma posielaš?! Všetko ztratím, matka moja milá! Riekní mi, prečo Abela žiada odo mňa... nemožnosť? Prečo len mám jej byť pobratimom, keď mala sa stať družkou života môjho? Tys žena, ty poznáš srdce ženské: preto hovor, prečo Abela obeť takú odo mňa žiada?“

„Jestli poznáš lásku, nuž i srdce ženské poznáš,“ odpovedala matka. „Naše srdce len s tým líši sa od srdca mužského, že i v boji smrtnom miluje. Poznám srdce Abelino, veď ono s nami žilo a s nami i pri smrti spojiť sa chce. Keď nie jako tvoja žena, aspoň jako sestra tvoja žiada si umrieť. Preto, hľa, chce ísť s tebou naposledy do chrámu Božieho. Dobre urobila, keď si teba za pobratima zvolila. Srbín si, i neváhaj žiadosť umierajúcej vyplniť! A jestli

Abela pri živote ostane, nuž bude aspoň tvojou sestrou.“

„Veliká je to obeť, mati moja. Veď odrieť sa lásky a života, to bóľno; to je —

Turecká ba na úteku.

braterstva, ktoré ho viažu a nešťastným urobia.“

Na kostolíku Sušickom zunie zvon. I volá Abelú s Milutinom do chrámu. Dnes nevieš z hlasu jeho vyčítať, či živých volá a či mrtvých oplakáva. Eudia vystúpili pred svoje domce a dívajú sa sem a ta dedinou, koho vidia ku kostolu pospiechať. Keď z domu Nikolovho vystúpil Milutin s Abelou, všetkých zrak bol upretý na párik tento. Svätocné rúcho zdobilo oboch; no divno vynímal sa Milutin s Abelou. Smutný mladík viedol bladá a slabú Abelú, ktorá sa podobala zvädnutej ruži. Ani on, ani ona nič nehovorili.

Všetci ti, ktorí jich ku kostolíku ísť videli, rozličným spôsobom vyslovovali svoju útrpnosť nad Abelou; veď znali, že ide s Milutinom poprosiť Boha, by sa nad ňou smilovať ráčil.

Zvon prestal vyzváňať a oni zastali pred chrámom.

„Srdce tvoje je nepokojné, cítim ho, jako buchoce; no, moje — umdlieva,“ šoptala Abela.

Malý chrám Sušický bol osvetlený. Speváci pri svätine zaspievali žalm k sláve a oslave Pána.

Ctihodný pastier duší stál pred svätinou.

Milutin s Abelou pristúpili k nemu.

„Deti moje!“ začal duchovník tichým hlasom, „prišli ste do domu Božieho, by ste nebeskému Otcovi vzdali dieky a chvály. Abela, tys požiadala Milutina, aby sa s tebou pomodlil k Bohu. Ja

mnoho! Srdce sa mi pukne, mati moja!... Ale idem s tým presvedčením, že Abela nemožnosť od milenca vyplniť si žiada. Moje srdce ináč hovorí, nechce sa kloniť zákonom

Božieho, by ste nebeskému Otcovi vzdali dieky a chvály. Abela, tys požiadala Milutina, aby sa s tebou pomodlil k Bohu. Ja

žehnám vás pred modlitbou, aby jako posvätení primlúvať ste sa mohli k Najvyššiemu.“

Po prímluve predriekal stavec modlitbu, ktorú oni za ním v tichosti sa modlili. V nej ďakovali Bohu za všetku lásku jim v živote preukázanú a prosili Boha, by sa stal lekárom nemocnej a chránil prenasledovaného.

Po modlitbe urobil Milutin znak kríža na čielko Abelino a sám sa prežehnal.

Obrad obyčajný pri posvätení sväzku pobratimstva alebo posestrimstva vystal.

Milutin si oddýchol z hlboka.

„I živí, i mrtví Boží sme!“ zavřšil obrad služobník Pánov.

Pri týchto rečiach prejal srdce Milutinovo mráz; no pojal hneď Abelu za ruku a vyviedol ju z chrámu.

Tu na svobodnom povetrí vzdychol si o, ät z hlbín srdca Milutin, jakoby dáka farcha zadusíť ho mala.

„Milutine,“ šopkala Abela, „dieky ti vzdávam, žes žiadosť moju vyplnil. Vedela som to, veď si srdca môjho miláčkom. Počas nemoce zdalo sa mi vo sne, že biedne zhyneš, že ťa sverepý náš nepriateľ hrozne trápiť bude, i učinila som slub, že s tebou v chráme sa pomodlím. Čo som mala robiť, keď tá myšlienka nedala mi pokoja, keď som myslela, že duša moja na rozkaz Boží tak myslela, jako som to povedala. Odhodlala som sa rozkaz ten vyplniť, ale — Milutine, ja som s vyplnením rozkazu teba ztratíť mala! Ťažko som sa odhodlala ku kroku tomu, veď teba ztratíť mne nebolo možno. Snad šťastnejším budeš, keď Bôh dušu moju k sebe vezme, veď i tak bez teba žiť neviem . . . tak som si myslela. Obrad svätý vystal: ja nie som posestrima, ty nie si môj pobratím, lež môj — milý! Milujem ťa a snad umrieť musím; srdce žiť chce, ač umiera!“

Každé slovo z rečí jej prekvapovalo Milutina; no on mlčky, dychtivo poslúchal vyznanie Abelino. Len pri posledných jej rečiach zvolal:

„V rukách Boha sú dni nášho života; no, ty ruháš sa Bohu. Ja som sa modlil za teba, no modlil som sa, by ti dni života predĺžil.“

„Je to túžba tvoja. Viem, že pravdu hovoríš; ale žiť bez teba, to by mi bolo ťažko, to je nemožno!“

„Uspokoj sa. Milutin je Srbin. Budeš mojou, drahá, na veky!“

Ukonaná cestou, pobúrená rozhovorom s miláčkom svojim mlčala Abela. Možno, žeby na reč lubú miláčka svojho bola odpovedala, no pred domami stojáci diváci prekázali jej v tom a dom otcov bol pred nimi. Oko jej, to zrkadlo duše čistej, dalo mu dostatočnú odpoveď; veď žiarilo nekonečným šťastím, láskou večnou.

„Otče,“ riekol Milutin slavnostným hlasom k Nikolovi, keď boli vstúpili do domu, „otče, vyplnil som túžbu a žiadosť Abelinu. S Bohom!“

Jako blesk, tak chytró zanechal dom Milutin. Keď prišiel k matke, pochytil gajdy, vypustil z koliby ovce a hnal jich na pašu.

Do samého večera ozývaly sa po zelených poliankach a stráňach gajdy Milutinove. Odložil gajdy i zaspieval:

„Vezak vezla seja ¹⁾ teftedara,
Na čardaku ²⁾ na debelu ladu ³⁾
Tuđ prolazi Rade neimare.
Veli njemu seja teftedara:
Lijep' ti si, Rade neimare!
Da P se choeš junak poturčiti,
Dala bich ti pola Sarajeva
I po blaga brata teftedara. —
Al' gevorí Rade neimare:
Oj Boga mi, seja teftedara!
Ne bich ti se junak poturčio,
Da mi dadeš i sve Sarajevo
I sve blago brata teftedara.“

Abela počula známy huk gajdeniec, no dnes za nimi spievať nemohla, počula pieseň Milutinovu a srdce sa jej dobre nerozlietlo.

¹⁾ Seja = sestra.

²⁾ Čardak = stráňia pohraničnia budka.

³⁾ V šírom chládku.

(Pokračovanie nasleduje.)

Z Turčianskych Teplíc do Trenčianska.

Cestopisné náčrtky od *Laskomerského*.

(Pokračovanie.)

V Podskalí je malý, ale úhladný byt pána Kazimíra Točka. Farár p. Rédeky je dobrosrdečná chlapina, ktorý nás veru s veľkou úprimnosťou prijal, ubytoval a uhostil, čo mi tým radostnejšie pripomíname, že i on ľudomilné snahy nášho Závodníka statočne podporuje.

Kým túto dolinku opustiac na hradskú cestu sa vydám, ešte poznamenat mienim, že jako mi hodnoverne sdeleno bolo, ľud tento poľné krádeže na vysadených stromoch nepácha, čo natoľko mimo morálky pochopiteľné je, že ovocinu tú nikto nežiada, lebo ju každý človek v hojnej miere mať môže; väčšej váhy ale jako toto má okolnosť tá, že i riad alebo jakékoľvek stroje v otvorenom poli ponechané nikto nevezme, no a to je veru veľká cnosť.

Povedali sme, že obyvatelia pre nedostatok pôdy nútení sú po svete kupčiť. Kupčia teda a zarábajú a peniaze domov po pošte posielajú, čo len do samej Pružiny behom roka viac tisíc zlatých učiní. Domov sa vracajúci kočovníci donášajú značnejšie summy, pravda po ročnej i dlhšej lehote, potom ale povoláva a povaláva sa celá rodina a tu vysvitá ľahkomyselnosť Slováka. Jie sa a pije, kým zárobok stačí a kým nenasleduje škripenie zubov. Keď mužik opätne trúdnu cestu nastúpiť a k tomu tovar nakúpiť má, bere zase od žida 20—50 zl. na dobrý úrok a vláči krosná z obce do obce na zohnutom chrbte. —

Pri Visolaji, tú nám vždy milú a pohostinnú dolinku, a čo v nej dobrého je, opustiac, vyšli sme zase na župnú hradskú a obrátili sa na východ.

Dolinou považskou, jako známo, bola navrhnutá železnica; od Trenčína nahor mala sa spojiť pri Žiline so železnicou Bohumín-Košickou. Teraz, keď už tak rečené rodinné železnice dohotovili a tmavá škaredosť prázdnych pokladníc proti vláde zýva, ostala táto železnica na papieri. Pán Závodník prišiel na tú vtipnú myšlenku, žeby železnica s ob-

detím mostom považských, tedy lacnejšie a bližšie viesť sa dala cez Trstie, Domaniž, Rajec a tak na Žilinu. A merači náradu tú poslúchli natoľko, nakoľko ten kraj i preskúmali. No ale je to všetko jedno, lebo kde nič niet, tam i cisár právo ztratil, hovorí porekadlo. A tak Váhom ešte mnoho mutnej vody potečie, kým tadialto rušeň pohrmí.

Natoľko sa tejto nehode cestovateľ tešíť môže, že pešky alebo koňmo túto cestu konajúc viac vidí, dľa vôle sa zabaví a na krásach prírody a ľudských monumentálnych dielach sa kochať môže, ležby sa to železnicou stať mohlo.

No ale sa vezieme a sme na hradskej peknej, bielej, hladkej, v úzkej, ale veľmi prívetivej dolinke. Váh, ten nám ušiel a fahá sa tam do Púchova, kľučkujúc ta k Orlovu a Pov. Bystrici za kopciami, za vrškami.

Prvá dedinka, do ktorej sme v ľahkom behu dopálili, je Sverepec. Škoda tej špatnej dedinky v tak peknej dolinke! Bieda, nečistota od krovu až pod stenu. Domy sú krivé, ani podstat rovná. Kto oblokom vyzera, naraz len jedným okom kukáť môže, i tie sú zväčša zalepené mechúrom alebo párencami. a kde kultúra pod strechu vlezla, tam dáka karta šlabikára miesto sklennej táble zastupuje. Ej no, tento Sverepec (a meno mu svedčí, a je asnaď v rodine so Slopnou) by sa bol mal preč od hradskej cesty ďakde do kúta odhrabať!

Od Sverepeca vedie cesta asi za štvrt hodinu nahor a potom dolu poliami. Nad Považskou Bystricou objavil sa nám zaujímavý výhľad. Spomínané už blízke už ďaleké hory, rozkladajúce sa nahor, nadol a po hranice Moravy, tishnú sa jako štrbavé zuby pred oči cestovateľa. Prekvapujúce panoráma otvára sa očiam v okolí samého mestečka Považskej Bystrice. Vyhladený Váh túli sa zase k ceste, ide nám v úsre y, delený na viac ramien nestálymi pieskovými ostrovkami. Na severozápadnom brehu, na krajnom, stromami stie-

nenom kopci stojí žltý pekny kaštieľ, patriaci p. Lordovi; ďalej hore dolinou svieti sa sta pena nad Váhom kaštieľ Podhradský, patriaci p. Popperovi. Oba tito páni sú potomkovia za šerodávna prekročivších červené more — magnátov. Nad touto bielou husou hľadí na dolinu z vysokého, strmého, končatého vrchu hrozivým, smrašteným čelom, vekom zašmudnený hrad Bystrický — sídlo drevných Podmanických.

To vám je tak krásny pohľad, že ma mráz nadšenia prejal a zo sedliska ma pohlo!

Pri židovskom cintoríne zpúšťali sme sa dolu. Bolo že v ňom tých kolov! Smrť riadila hodne v Ben-Juda, ale má v Považskej Bystrici i hodne materialu tohoto. Je to hotový Jeruzalem a kresťania sú len exotické byliny. Pov. Bystrica je mesto obchodnícké.

Prv, jako do Pov. Bystrice vstúpime, chceme objasniť i terrain, ktorý sme prešli. Vrchná krieda, ktorá južne od H. Podhradia počnúc ťahá sa na Belušu, zateká pri Slopanej, jako už rečeno, po Trstie, ztade zase vracajúc sa, tvorí všetky tie kopce medzi Váhom, hradskou cestou až po Podskalie. Sám Sverepec stojí na viedeňskom piesočníku (eocen). Horniny tohoto útvaru (vrchnokriedového) sú nasledujúce: slíniec (mergel) žltý, sivý a červený; piesočníky viac menej drobnozrnné, sivo-žlté a sivo-modré (ten tak rečený viedeňský piesočník, ktorý sa tu ale veľmi spišškému karpatskému piesočníku podobá); slúčeniny (conglomerat) s červeným chytom, sem tam i sivé; vápenné okruhlíce, žabičné, žulové, melaphyr a porphyrové okruhlíce.

Za Váhom od Orlovho hore po hroziťanský Starý hrad tiahnuce sa riekou strmo a hladko podmyté vysoké brehy sú geologicky kremobyčajne zaujímavé. Už dávno preskúmané sú tieto miestnosti medzi inými z kúmateľmi Lillom z Lilienbachu, Bonéom Romingerom a Beyrichom, najnovšie i našim Dionýsom Štúrom.

Tam vo vrchnej kriede a viedeňskom piesočníku nachodia sa skameneliny: *Exogyra columba*, *Cardium Hillanum*, *Venus sp. Pecten sp.* *Rostellaria costata*, *Voluta acuta*, *Turritella columna*, *Hippurites sulcata*, *Exogyra*

columba (táto pekne zohnutá korytnačka tvorí celé vrstvy pri Orlove), čo som ale pravda všetko len z dialky videl, t. j. cez sklo mäd lízal, a len pozdejšie pošastilo sa mi, ač i na inom mieste, tieto útvary bližšie nahliadnuť.

Tak teda a konečne z tohoto zemeznaleckého úskoku vrátíme sa ta, kam sa práve redikáme a ťaháme do poriadneho hostinca malého, ale živého mestečka Považskej Bystrice. Triráz som predošlého leta prešiel týmto mestečkom, a vše boly trhy, už či som náhodou ja trafil na ne, a či ony na mňa, neznám. Národu tomu, ktorý ozaj peňažným prielivom menovať možno a ktorý sa vtipom a ešte väčšou zvedavosťou vyznačuje, veľmi sa tu dobre darí.

Na dlhom a dosť širokom námestí stojí kostól, už r. 1409 naprávaný, teda pod istým ešte o moc starší. Pamätné sú v ňom náhrobníky a oltárňa, pofahmé ku kedysi slavnému mocnému hradu Bystrickému. Prvý náhrobník je z červeného mramoru umele zhotovený a do steny vpravený. Predstavuje v prirodzenej veľkosti obrneného rytiera s dlhou, niže pása siahajúcou bradou; v pravici má meč, v ľavici drží štít s rodným erbom. Nápis krajom latinský a slovenský poukazuje, že to Raphael z Podmanína, pán na Bystrici, zomrelý r. 1558 dňa 23. februára v 43. roku veku svojho; a poukazuje tento nápis, že sa i hrozní mocnári, jako i tento pán pol Trenčianskej stolice, nehanbil slovenskej spisobnej reči, ani mu ona nepoškrvni hrob, jako nepoškrvňuje korunovacie klenoty Sv. Štefana, kdežto teraz bárs jaký stoličný pisárik a mnohí iní mamľasi do krčov upadajú, keď slovensky oslovení bývajú. No, ale každá hlúposť zárodok rozpadnutia sa v sebe chová. Druhé dva náhrobníky predstavujú Sigmunda Balassu a jeho ženu, poľskú kňažnu Zborovských, oba sú v prirodzenej veľkosti.

Oltárňa (Antependium) z alabastru je z upadajúceho hradu sem prenesená. Okolo kríža klačí celá rytierska rodina, otec z jednej strany so štyrmi šarvancami a matka s tromi dcérami. Štít s erbom poukazuje, že to Balassa. V pozadí vídať hrad, jako v ten čas vyzeral, čo keď sa prirovná s jeho terajším

bezkrovným, z čiastky už rozválaným stavom, dáva obraz tým zaujímavejší ale i smutnejší. Tak mení sa všetko pod slnkom!

Týchto kameňmi predstavených pánov pripomenieme ešte pri opise bystrického hradu, ačkoľvek za všetky Mednianskeho, čo i obratne písané bájky historicky a dobre stáť nemôžem, jako sa o tom i náš mladý, nádejný a pilný bádateľ trenčianskych starožitností, pán Alex. Lombardini bol vyslovil.

Mimo pamätného kostola je tu pre každého statočného Slováka jedna ešte pamätnosť, a síce v osobe duchovného predstaveného, pána z Pongrác. Pre nepohodný čas môjho sa tu bavenia, druhýraz pre jeho neprítomnosť nebolo mi možno s nim do obcovania prísť.

Na brehu Váhu vyše mestečka stojí a leží cvičebňa bystrických hasičov, ktorým čím menej príležitosti k praktickým cvičeniam prajem, v theorii nech sa prevracajú „keľo jimďaka.“

Tam, kde sa cesta k rovine níži, za lesikom kostrbatých vrúb, na zelenej pažiti predstavil sa nám pekný, divný obraz — trh na rožný statok. Cesta je asi na štyri metre nad lúkou povýšená. Pod vrubami stojí mnoho všakových vozíkov, odtiaľ, medzi cestou a Váhom, asi na štvrt hodiny dialky, stál v radoch statok, ručiac, chvosty obháňajúc, kopajúc, rohami bodajúc, a jako sa všetky tie výjavy hovädzieho rozmaru a krátenia chvíle nazývajú. Chudiatka niektoré tušiac svoju „rostbrátlovú budúcnosť,“ obmackané, ťubané, štópané hladely smutným okom hore cestou na nás. Uniforma tých hoviad prevažne bola brunastá, potom čierna a biela, a divno, oblek predávačov, čo sa barvy týka, tomu tiež sa rovnal. Hrešiac, hajciac, hrozciac, po rohách palíciami klopajúc — prehánali sa sem tam sedliaci. Tam pandúri s kohútovými perami na klobúku, povedomí svojej úradnej vážnosti, kráčali, tu i tu chvostom medzi oči šibnutí, medzi lačnou rohatinou. Hajdúsi vyberajú mýto, kladú cedule za širáky. Tam kupec s predávačom perú si do dlani pol hodiny, ruky majú zapuchnuté jako dvadsaťkrajciarové pecne a ešte sa tľú pre pollitrový „oldomáš!“

Adleri, Silbersteini, Sonnenbergi, Schlessingeri značia do knižtičiek a rozkazujú čriedy kúpeného statku na určité miesta dohromady stavať.

Huk národu a ryk statku utlumujú šplechotanie bystrého tu Váhu. A bystrický hrad pošmurným okom hladí zamyslený do prežitých časov, na hemženie životvorov tam dolu.

Ešte raz obzrel som sa na to mrvenisko a už zmizlo mi z očí a mizne i kostolík Sv. Heleny nad Pov. Bystricou i s jeho až po časy Jozefa II. bývalou pustovnicou. A keď zase hladím napred seba, vidím obec Pov. Teplú. Úhladná dedinka táto leží na úpäti značného vrchu Manína. Z druhej, t. j. južnej strany ďaleko vyzerajúceho Manína leží obec Podmanín, z ktorej rodina barónov Podmanických pôvod svoj berie. Od Teplej na juhovýchod vídať tesnú, hlbokú, kolmými zápolami obklopenú dolinu. Touto dolinou preteká malý potok Teplá, ktorý asnaď pôvodom jurasských vápenákov v zime nebodaj nezamrzne, meno obci zavdať mohol. Od Teplej pod rovným uhlom odráža sa cesta na sever prasto k Váhu. Tu vídať staršiu, mimo brehu Váhu do Pov. Bystrice vedúcu zapustenú cestu, ktorá ale, ponevác sa po nej i Váh voziť začal, zanechaná byť musela.

Pri brehu opustili sme hradsú a išli sme ku kompe. Dávno je už tomu, keď som sa na kompe prevážal, kedysi na Hrone pri Kálnici a na Dunaji medzi Ostrihomom a Parkanom, keď tam ešte mostu nebolo.

Prievozník jako krokodil spal na piesku na protejšom brehu, i museli sme s kočišom hodne dlho na prstoch po valassky koncertovať, kým sa podhradský Lootse k práci priberal. Nechutný to mornár!

Kým sa k nám pričlappal, mal som dobrú príležitosť na hrad do neba čnejúci vzerat a o jeho bytí myšlienky sbierať. Krásna, utešená to romantika! Ba prichytil som sa ku kresleniu, čo som i dla okolností skutočne, ale už zvätsa na kompe plaviac sa, previedol. Táto plavba na rozvodnenom Váhu ohľadom na príjemný romantický krajobraz bol jedon z krásnych momentov cesty mojej trenčianskej.

Náše kone nikdy nepripravovali sa v žiadnej mornárskej škole ku takýmto plavbám a vzdor všetkého dohovárania a tešenia veľmi tvrdo brali sa na hegotájucu sa kompu. No preca stali sa prístupnými múdrym napomenutiam. Keď sme polovicu plavby prekonali a dobre nízke výstupu prúdom zahnaní hore veslovať museli, ponechala koníky trpelivosť a oni celou silou vypnúť sa do výšky, cez bariery preskočiť chceli. Dost sme jim hlúposť jejich počínania „ad oculos“ demonstrovali. Potratili koncepty. Ešte práve na čase založil Ondriš jednému kabát, druhému moja polovica mantillu na oči. Zadívené kone nad týmto ozaj neočakávaným štafirunkom zastali ticho jako mramorové sochy a krátko za tým pokojne vyviezli sme sa do Transvagonie.

Keby tam hore na tej skale Matúš Trenčiansky a či Podmanickovci, lebo Balassovci panovali, veru by nás skalami boli mohli obsypať, tak blízko a tak vysoko je ten hrad nad našimi hlavami. Ztade súdiť sa dá, že už či Váhom či hradskou cestujúci popod päst silných pánov tohoto hradu prechodit a dla jich vôle vykupovať sa museli.

Nánosom štipkou trávou a nízkou vrbinou porostlým viezli sme sa do prúčelia podhradského kaštiela, kedysi majetku Szapáryho, teraz Popperovho. Sloh tohoto jednoposchodného kaštiela je „rokokó francúzsky.“ Z predku vidieť záhradné mrežky, z bokov záhradu, mimo toho na ľavom krýdle rozprestierajú sa hospodárske staviská, vyše týchto stojí poriadna obecná kréma. Pred kaštieľom stojí pekná košatá osyka, pozostatok z veľa iných za Szapáryho časov vysadených toho druhu stromov, ktoré ale rozvodnený Váh sebou pojal.

Nad samým podhradským kaštieľom vyrastá strmý, kúzelovitý, na skameneliny bohatý, asi 500 stôp vysoký kopec a na vrch kopci z tej istej látky, čo tento, vystavený stojí ten už toľko na slovo vzatý bystrický hrad. Krovu zbavený, škáravý, so škamravými oknami, drže vypína sa do oblakov. Príchod z tejto strany bol takmer nemožný, cesta do neho vinula sa okolo kopca a z druhej strany od zadku do vniutra. I kopec, jeho podoba, jako i štrbavý hrad a jeho rozmer a veľeba sú nápadné. Ku potvrdeniu toho

poslúži pripomenutie minulosti, jakú nám Medniansky, ačkoľvek len vo výťahu a to pravdepodobne viac bájočnú jako historičnú podáva.

Nedá sa pochybovať, že hrad bystrický už dla svojej dôležitej v tých časiech strategickéj polohy starší je, lež ho Medniansky pripomína. Keď nie prv, aspoň nemám príčiny pochybovať, že bystré smelé oko Matúša, pána Váhu a Tatier z výšiny bystrického hradu dolinou nahor po Predmier vyzeralo.

Medniansky, veľkú majúť obľubu v romantike, zabáva sa zvlášte s bratmi Podmanickovcami, pánni na Bystrici. Ecce quam bonum, bonum et jucundum, habitare fratres, fratres in unum! Bol to Ján a Rafael, chlapy svojej vôle a pästi, nekorivší sa žiadnemu zákonu. Divokí neobrození mužovia len v surových nápadoch cudzieho majetku, tehdašej to rytierskej cnosti, sa kratochvílili. Ďalšie okolie triaslo sa pred neobmedzenými lupičmi. Keď raz Ján na Moravu a Rafael do Sliezska na lúpež vybehli a tento prepadnúť pri Jablonkove zemana Jirzika z Lassinkoviec, ponechajúc raneného otca na bojišti, zabral do zajatia mimo druhej koristi i jeho krásnu dcéru Hedvigu. Srdce divého Rafaela nemohlo kráse dcérinej odolať, i buchol sa po uši do nej. Nie ináč povodilo sa i druhému z Moravy navrátiťsiemu sa bratovi. I tomu zahorelo srdce ku krásnej Hedvige, a veru by si boli títo páni bratia vošky palošmi vytierali, keby to neboli prekazili a jich pomerili jich súdruhovia.

Konečne dali sa na kocky a tieto rozhodly na stranu Jána; ten mal byť majiteľom ladnej Hedvigy, k čomu pravda Rafael škarede zaškuloval. V tom dobehlo heslo, že Ďord a Ján Súňog (v starých listinách Zunok a Zvonek menovaní) povolani na kráľovský hrad, so značným vojskom opustili pevnosť Budatín. I vybrali sa ihneď páni bratia Podmanickovci Budatín prepadnúť. Na výprave tam kdesi nízke Predmiera staval sa Rafael chorým a figliar vrátil sa na zámok, kde sa surmou o lásku Hedvigy uchádzal. Táto jeho nabídnutie stále odmrštovala, nad čím Rafael Podmanický strašne rozzlobený chcel ju otráviť. V tom ale — a to práve je romantické —

čut bolo huk a cvenkot zbroje a v okamihu ležala vysvobodená Hedviga v náručí svojho brata. Rafaelovi prirodzene padlo srdce do sáry, a po tme, lebo prevrpenie v noci sa stalo, dákym tajomným otvorom ufujazdil. Na ten smutný chýr vrátil sa Ján s vojskom po rýchлом zaujatí Budatína, i našiel popol, uhlie, dým a zboreniny. Hedviga, Moravania a všetky klenoty zámku pošly cez hranice preč. Keď sa totiž brat Hedvigin dozvedel o porážke otcovej a zajatí sestrinom, oddal otca rodinnej opatere, sobral sebou priateľov a ozbrojencov, cez lesy a doly, obchádzajúc hradske, vrazil nenadále a práve vhod na nešetrený hrad. Ale jakokolvek, musela byť stráž tam na tom orličom hniezde ospalá a Moravania tými skalami driapať sa museli jako kozy.

Od tých čias natoľko Podmanickovci skrotli, že sa kráľovskej vôle podrobili. Rafaela sme videli s dlhou bradou v Bystrickom kostole. Bol to strašný čeladník! Dedičom jich, bo zomreli bezdetní, bol kráľ. Ten daroval hrad Kašparovi Seredymu, jako nad bránou z vniutra videt. Potom prešiel do majetku Andreja Balassu, novohradského župana (1571). Imrich Balassa, porozumený s Tökölyovcami, bol v Bystrickom hrade r. 1684 cisárskymi obliehaný. Poddal sa na milosť. Polovicou panstva dľa praslice pozdejšie vládla rodina Szapárych; teraz vládze Popper. Panstvo to pozostávalo mimo hradu z dvoch mestečiek a 25 dedín.

Nad podhradským kaštieľom do strmého kopca pritulujú sa pekné zelené tieňavé stromy, z nich vykukajú staré bašty a veselé novomodné letohrádky. Vyššie hore kružinou, cez jarčiská a ssutiny hradske zdi vinie sa krajinskou farvou maľovanými operadlami a mrežkami opatrený chodník a ešte vyššie hore pretahuje sa sta had popod a ponad zápole cestička až pod samý hrad, kde sa oku tratí. Toto všetko do vedna predstavuje jako celok ten hrad kremobyčajne zajímavým; len jedno by si bol prial: pri splne, tichom, teplom večeru tento krajobraz videt. Videl som zo stupkov „Piazzetty“ čarovný večer benátsky, ale toto vo svojom spôsobe dalo by sa dobre k boku tam toho pridružiť.

Od podhradského kaštieľa viezli sme sa hore pri samom strmom kopci popod samý hrad; tam sa rovina začne do zátoku širit a táto vysadená je dlhými, po dva a dva paralellne bežiacimi stromoradmi, vysokými topolami. Cesty pomedzi ne, teraz vysokou bujnou trávou zarastené, volakedy dľa jich rozostavenia byly určené ku vyrážaniu sa panských kočov. Pri konci stromoradia, keď sme sa opätne ku samému podmytému brehu Váhu dostali, prebehol nám popred kone nevidanej hrubosti a zdlžosti had. Kým som sa zпамätal, vbehol do húštiny topolového stromoradia.

Ešte chvíľku a prebehli sme polia a prišli sme do obci Šebastianovej, ktorá na malej výšine stojí. Obec túto prvej nevidat pre samé stromy, kým sa do nej nevlezne, tak je ovocným stromovým pokrytá. Domy má napospol z piesočníku stavané, a ten je žltobrunastej barvy; domy, oplecká a spodnice žien sú jednej barvy.

Kopce od Podhradia po Šebastianovú sú z ohľadu zemeznaleckého tej istej sústavy, čo tie pri Orlove: cenomaniena Turonien, slince, piesočníky, slúčeniny, okrúhlice a v nich nachodia sa tie pri Orlove pripomenuté zka-meneliny.

Za Šebastianovou zvitli sme sa po chvíli briežkom do Podvažskej dolinky proti Morave prosto na sever, a asi o štvrt hodinky ponechajúc na pravo vysokými a psotnými oračianami obsadenú obec Malú Podvaž, prišli sme po nove robenej cestičke do Jesenice, zkade mala prímenie svoje chýrečná Súnogovská čelad „de Jesenic“, o ktorej rodine tu i tam v tomto cestopise spomienka podbehne.

Jesenica je nevelká obec, bez zvláštneho výrazu, obsahuje ale v sebe ukrytú perlu básnictva. Pod kopcom leží Súnogovský kaštieľ s erbom nad vchodom a s dvoma okrúhlymi väzami na rohoch. Stavisko to nosí ráz XVII. storočia a obsahuje v sebe desať izieb; tieto sú pusté, smrdia myšami; no dalo by sa to všetko s nevelkými nákladkami sriadit. Stavisko je na poschodie. Dvor má veliky, ale židovská kliatba na ňom sa splnila: „bodaj by ti predo dvermi tráva rástla.“ Jedna krava by sa statočne z toho dvoru vyživila.

V popredí dvora pri ceste stojí dlhé, murané, neovachované stavisko. Mala to byť priadielňa, ale v počiatočoch zanikla a ztrhla i pána Súňoga do galiby. Mimo zámku či kaštiela jestvujú dve náramné, 14 jutár veľké ovocné zahrady; k tomu patria lesy po vrchoch a rovné úrodné polia, všetko volačo vyššie 500 jutár; a to cenené na 70.000 zl., pripadlo jakémusi z kolena ben Ephraim za 23.000 zl. so všetkým činom. Tak idú majetky staroaristokratické rok po roku čírom čírom! Kým jich dobývali pástou a obrábané byly poddanými, nuž len vládli nimi páni, ale teraz, keď treba to nadobudnuté umom a vlastnou prácou zachovávať a nie len troviť, karty hrať, kone poháňať — ale učiť sa a pracovať, opúšťajú panstvá svojich pánov jako listie strom a tie staré rodostromy stoja jako oprchnuté pne a jich staré opustené hrady. Tak sa časy menia, tak svet tento beží!

V okolí Jesenice pokračujú ďalej ešte tie od Orlova a Podhradia nám známe horniny: slúčeniny, piesočníky eocenné a slince. V piesočníku nachádzajú sa skamenelé pne a miestami smidky kameňného uhlia, čo zavadalo príčinu ku jeho veru nezdarnému kopaniu; ba volakde v susedstve Jesenice, jak sa nemýlim, i naši Kyselovci šparchali za kameňným uhlím, ale ono iste, jako ľud zvykol hovorievať, nebolo ešte zralé.

Pritomnosť kameňného oleja v tomto piesočníku dalo by mu, čo na oko i tak celkom vypadá, podobu karpatského (vo Spiši, Galicii atď.) piesočníku.

Vydychujúc si na zelenom neobydlenom dvore panského domu, sadolsom si na kameň, tvrdú to, vodou Bôh zná kde tam od nedalekej moravskej hranice dovezenú okrúhlicu. Po dlhej práci odvalil som kúsok toho jako atlas v prekrižovaných prúhoch blyskavého kameňa. Bol to rohový lesk (Hornblendegestein), útvar v týchto okolitých úsadiňách zriedkavý, ohňom vyrútený.

Vrátili sme sa tou istou cestou nazad, kde zadaná bola príležitosť velebné rummy Bystrického hradu z okolia Šebestianovho v krásnej polohe z boku obzerať. Muselo to krásno byť, keď tak ozbrojenci s blyskavými

kopiami na plecach hore hrebeňom kopca do hradu vystupovali.

Preplaviac kompou Váh, tiahli sme ľavým brehom Váhu od Bystr. Teplej hore do Vrtižeru (Vrtižriedlo?) Toto je malá obec na strmom brehu Váhu, pod ňou hlboko valí a vrtie sa urputný Váh, mieša pod sebou, pení sa, až poníže vyhadzuje štrk, nános, tvoriac síhoty a zaplavujúc tepličianske a bystrické lúky a pastvy.

Ej, starý to mládenec tento Váh, zrodený tam v tých chladných velikánoch lyptovských! Valí sa šomrajúc Lyptovom, Turcom a Trenčínom a kde mu v ceste alebo v susedstve dáka hora stojí, do nej sa búcha, točí a tacká sem tam od brehu do brehu. Samopašné lesné víly metajú skalami doň; keď sa ale namrzený rozvodní a nohy jim močiť počína, tu lúčajú a váľajú doň balvány a on to všetko ztroví, sebou zhrňa, obšúcha, obdrví, občeše a na príhodnom mieste, keď ho zlosť popustí, von vyhodí. To sú tie nánosy okruhlíce, štrky, piesky a homoky jeho.

Brehom do Vrtižiera hore sa vezúc, prihodilo sa mi to — asnaď že som sa do hlbociny Váhu prehodil? — nie, ale to, čo sa stávať zvyklo a čo sa robí, keď sa dolu vrchom človek vezie: zahamovalo nám koleso. Všetecný nevelký kameň vliezol do hlavy, ale nie mojej, lež kolesnej, a to, nedaj Bože, nechcelo sa krútiť. To pôsobilo na kone jako thé z bazového kvetu. I museli sme z paluby dolu a vytiahnutými z ohrady drúkami krútili, hegali sme sem tam, tiskali, kým urážlivá prekážka vyoperovaná bola a štátne a či statné koleso veselo sa hýbalo.

Pán Boh svojich zkusuje a takáto zkúška má vše dačo dobrého v sebe. Keď som totiž pri tej operácii skalú jako najprirodzenejší nástroj k buchnutiu zodvihol, zazrel som, že ten kus, istotne zo susedstva pošlý, plný je zaujímavých zkamenelín. Prešiel som teda pešky Vrtižier a strmú cestu brehom až dolu do rovinky. A tam z hornej strany Vrtižiera vypína sa nad cestou a Váhom strmý kamolom, preplnený zkamenelinami. Bola to pre mňa paša na tých kameňoch! Vrstvy sú veľmi pekne otvorené.

V nesčíselnom počte nachodí sa tu a v pekne vyvinutých exemplároch tolko už spomínaná „*Exogyra columba*“, mimo nej jakési „*Cardium*“ (*coniacum*?) a v žlto-brunastom vápennom piesočniku našiel som odtisky listov, možno že „*Salicites microphyllus*“, a jakýsi list pernatý, ale nezretelný. Tieto horniny patria ku hornej kriede. A v dobe hornej kriedy započaly sa ešte len na svetokule stromy dycotiledonské, do tých čias rástly monocotiledones, jako sú naše ihličaté stromy. Dycotiledonské listnaté stromy vo svojej hornokriedovej kolíske byly teplého pásma deti a nachodia sa zkamenelé až hen v arktických krajoch: Grönlandu, Nebrasky atď. A tak tedy v tých časiach mohol si cestovateľ i na Franc-Jozefovom ostrove pod košatým listnatým stromom slaninku pražiť a cigarku kúriť.

Zahrýzol som sa nešeredne do týchto tvrdých skál a bol by asnaď s tou „*Exogyrou*“ zkamenel na mieste, keby môj drahý poklad na voze nebol ku postupu čvirikal a núkal. Nuž teda s naplnenými vačkami, len to tak hrkalo, horko ťažko vyteperil som sa na vozík; i zbehli sme, ponechajúc zaujímavé museum za chrbtom, na rovinku. Tu medzi velikánskymi vrbami za vodou pod zeleným kopcom vykuká na ľavo červený krov kaštiela jesenického.

Tu stretávali sme ľudí, do poľných prác sa poberajúcich. Chlapi boli napospol v čiernych hunkách, pekne zrastení, a tu napadlo mi to, čo píše učený Fabre Marieil: „Horskí obyvatelia sú silní a energickí ľudia, čo hneď i, jako Isensec poznamenáva, len vodu pijú a tú najjednoduchšiu strovu požívajú.“ No, však keby radšej len vodu pili, hm, ale keď jim, celým plemenám už, pálenka nohy podtína! —

Za malou chvíľou prešli sme Drieňovú. Viezli sme sa všade rovinou a prevýbornou cestou, jakú som len v Taliansku, Štajersku a okolo Viedni videl. A tak ľahko jako po kolkární sa vezúc došli sme do Plevníka.

Už pred Plevníkom brnkaly pred nami, za nami, mimo nás všakového druhu kočky a vozíky s vycifrovanými paniami a pánmi. Bolo toho nápadne veľa. Veru som sa domnieval, že Pov. Bystrica židovský roj pu-

stila. Príčinou toho bola svatba v Plevníku. Roznášali sa nie menej asnaď, jako keď cez červené more špacirovali.

No, množia sa chudiatka akurátne, a keď celky vplynú v maďarský národ, čo sa právom už i z ohľadu vďačnosti očakávať dá, tak sa netreba báť úpadku jeho, nepotrebné sú kolonísacie a Dr. Veselovský môže mať veselé svoje homeopatické hodiny.

Nechajme tých orientalistov a cestujme pokojne ďalej. Plevník je poriadna obec, s viac na oko panskými domami; tak sa zdá, že z nich tiež, jako lastovičky zo svojho hniezda vrbami pôvodní majiteľa vypúdení sú. Tuším, že i tá svatba v takom hniezde slávená bola. „*Sic vos non vobis indificatis — boves!*“

Interessantné sú ovšem z ohľadu geologického pahorky a vrchy nám z prava dolinu obrubujúce. Už samé jich formy pýtajú našu pozornosť, ktoré svrchovanosť svoju na skalnatých rebrách vychýrených Súlovských brál dosahujú. To sú cukerkandle!

Od Plevníku a Predmiera prez kopce po Súlov nachodia sa horniny: rudistový vápenák, nummulity, sivé slince s kulami sphaerosideritu, vrchná krieda, a teda i zkameneliny: Rudisty, Radiolithy a Caprotiny, Neriney a Ammonites Grasianus.

Náš kočíš, člen ružencového spolku, taký bol pilný v oddávaní úcty všetkemu, čo zasväteného jest, že vzdávajúc česť a poklonu svätých predstavujúcim obrazom, v Plevníku celou skrúšenosťou zošmíknúc širák, pobožne sa prežehnal pred tablou — „Plevník helységu.“ No, nič to za to, intencia bola dobrá.

Za Plevníkom nasleduje Rašov. Keď sme ta došli, kúril sa ešte dom na hornom konci, ktorý bol v noci zhorel. V Rašove, z hora cesty bydlí mlynár, spolu záhradník, pestujúci kuchyňské zeleniny na vyarendovanom priestore. Opravdivý to Bulhar v záhradníckom smysle. Nenašli sme ho síce doma, ale mali sme príležitosť nim vypestovaný petržlen a zeler v Žiline obdivovať. Boly korene zelenín tých tak hrubé, žeby bol mohol z nich plte sbíjať. No a to nenie pletka!

Za Rašovom krížom cez hradskú ťahá sa stromoradiím vysadená bočná cesta. Táto riadna cesta spája Maršovú s Mikšovou, za

Váhom ležiacou. Tam tá, ukrytá v parku neďaleko hradskej v utešenom položení pod kopcom, meno dala rodine teraz v Trenčíne vývodiacej — Maršovským. Ten žltý hrad na druhom brehu Váhu takže patrí tejto rodine.

Keď stromoradie opísanej cesty prebehneš, vidíš z lavy hradskej duchovníu akademiu (špiritusovú fabriku), pušku pandorínu, pre hospodára síce výnosnú, pre pospolitý ľud ale ohnište veškerého zlého a kaluž podlosti. Ztadeto do Predmiera je len štvrťhodinná prechádzka.

Nevyrovnané rovnou a hladkou hradskou behajú príležitosti všakového druhu hore dolu: ľahké, ťažké, rýchle a pôzdne vozy a vozíky sťahujú sa medzi Žilinou a Trenčínom. Medzi všetkými tými hrdými a pospolitými rušňami najväčšej nápadný stroj je poštárska archa a síce Noelova, lebo najviac Noelovcami oby-

dlená. Je to nepodarený súsek na štyroch kolesách, ťahaný zo zaslúženého vojanského odpočinku do aktivity opäť vradenými koňmi. Na predku, na zadku poznačený je ten súsek poštárskou trúbou a z troch strán opatrený oblokami, ktoré, možno, že dakedy sklom zapravené boly. V tom súseku pokrčení, s nohami v bosman zapletenými sedia: Móric Herrmann a Adolf Ergerperger a na jich krčovite skrivených tvárach čítať možno, jak pohodlne sa jich otlaky tam dnu cítia. A istotne každý cestovateľ, vystúpivší s dokopaným žalúdkom, šťastlivý a nadšený letí do náručia svojej rodiny. Za to maltretovanie v tom súseku ešte vraj i platíť musejú. Hradské sú tu nad všetku chválu povýšené; no pri vozidlách vyvolať človek musí: gospodin pomiluj ny!

(Pokračovanie nasleduje.)

FEUILLETON.

Obrázky zo starého sveta.

Podáva *Daniel Šustek*.

I.

Vlak zastal. „Paríž, Paríž!“ oznamovali s krikom konduktori, že vstúpili sme do najkrajšieho svetového mesta. Bolo to v septembri roku 1868. Vyplnily sa vrelé túžby srdca môjho. Som u cieľa cesty, na ktorú som krvopotné svoje mozole za dlhší čas sbieral. Pred utešeným nádražím stojí množstvo fiakov, omnibusov a dopravných kočiarov, patriacich najväčším hostincom; na každom z týchto posledných bol nápis, ktorému hostincu prináleží. Pohoničia skvejú sa odevom, ktorý je zlatom okrášlený. Obecenstvo, ktoré má typ všetkých národov, vstupuje do týchto rozličných nádherných kočiarov a dáva sa rozvážať, kam za dobré uznáva. Mnohí poberajú sa len tak na svojej príležitosti, lebo to vedieť máte, že i do Parížu chudobní ľudia cestujú. V tejto „trme vrme“ stál som nepohnute asi za hodinu, až sa nával ľudu koľko toľko umenšil; potom i ja pobral som

sa „o paličke“ — kam? — sám som nevedel: nuž za druhými. Najmúdrejšie by pravda bolo bývalo, kebych si bol sadol do koča a dal sa odviezť do „Hôtel grand-u.“ Hm, remeselník s niekoľkými frankami vo vačku a ísť do toho nádherného hostinca — to by bol ozaj býval nesmysel!

„Kde je dáky strední hostinec?“ pýtam sa nemecky jedného-druhého.

„Niks deutsch,“ dostal som odpoveď.

Hej, myslím si, keby som teraz miesto tej trochu maďarčiny, ktorú som sa jako papagaj v bystrickom podgymnasiume naučil, vedel zatolko francúzsky: to by sa mi veru sišlo. Prvýraz medzi rakúskymi a „nemeckými“ Nemcami zkusil som, že maďarčina je celkom nepotrebná reč pre tých, ktorí zamýšľajú kus do sveta nazrieť. Konečne popadol som jedného človeka Božieho; bol to policista, ktorý mi v lámanej nemčine dal adresu najbližšieho stredného hostinca, kde sa i nemecky hovorilo.

Šťastlivo dostal som sa ta. Po uplynutí jedného týždňa dostal som prácu, a bol práve svrchovaný čas, lebo moja kassa už už mala padnúť „pod konkurs.“

Jaké sa tu remeslo stolárske prevodzuj, opisovať tu nebudem, lebo som to svojim časom v „Obzore“ učinil a len tolko podotknem, že, čo som v Paríži i odpoli zadarmo pracoval, mnoho som predca vyhral. Či Vám mám opisovať Paríž? Mal bych síce dosť čo opisovať a to by snad i mnohých zajímalo; no nenie to teraz môj úmysel, veď písal som o tom v horsmienenom časopise a potom i preto nie, keď viem, že máte už i tam v Budapešti všetko tak „à la Paris.“ Máte országház, vármegyeház, városház, szinház. kórház atď., miesto Versailles máte Gödöllő, miesto Box de bologne máte Margytský ostrov a mestskú hôrku, máte boulevardy, miesto Jardin des plantes máte — chmelovú záhradu, kde sa človek dokonále „ochmelif“ môže, máte museum, máte hudebnú akademiu, máte pevnosť, máte pre „politických hriešnikov“ chládky, ba dlžoby máte nad Paríž a „kankán“ tancuje v Pešti každý obuvnícky učen a uličník; slovom, pred nosom máte — „malý Paríž.“ Ja chcem svojim rodákom zpoza mora z nového sveta o nečom takom písať, čo tiež medzi moje zkúsenosti, nadobudnuté vo vašom starom svete, patrí.

Jedného novembrového dňa roku 1868 oznamovali plakáty v Paríži, že bude dákasi cirkevno-politická slavnosť. Musíš ju vidieť! Urobil som si „fajront.“ Pred 9. hodinou raňajšou stál som už na námestí pred chýrnymi Tuillierami. Nesčíslný počet ľudstva bol tu shromaždený. Vojsko v skvelých rovnošatách tvorilo od vchodu palácu dlhý špalier. Zástava pri zástave viala z uhčných oblokov nádherných okolitých palácov. Hudba hrala. O 10. hodine zahrnely z niektorých pevností výstrely z diel. Nastalo ticho hrobové. Vojsko urobilo „úctu“ a z Tuillerií vyb hol krásny štvorprazný koč, v ňom sedel — Napoleon III., „z Božej milosti“ „slavný“ cisár Francúzov s pobočníkom. Hudba zavznela hymnou. Vojanské zás avy korily sa.

„Vive l' empereur!“ volal nadšene ľud. I nasledoval koč druhý, tretí, štvrtý atď.

Mužskí dvíhaly klobúky, ženské povievaly bielymi ručníky. V poslednejších kočoch boli vysokí úradníci v krásnej, zlatom ozdobenej rovnošate, medzi ktorými i takí, ktorí mali „passiu“ — „rozmiažďovať“ a „k stene pritláčať“ — „buričov.“ Takúto úctu, takúto vernosť a oddanosť, myslím si, málo ktorý panovník sveta požíva od svojho ľudu! Toto je ten najšťastnejší človek a vladár na Božom svete!! A keď k tomu povážime, že rád dal sa volať „imperátorom Europy,“ prideme k tomu presvedčeniu, že niet tej moci, ktorá by ho velikána zohnúť mohla.

„Jaký ohromný rozdiel je na tomto svete medzi človekom a človekom!“ myslil som si. Tento rozkazuje Europe, jemu koria sa všetci mocnári, má slávu, požíva česť, oplýva bohatstvom, a o teba, chudobný remeseľníku, nik sa neobzrie, či máš dáky frank vo vrecku? čiš dnes jiedol kus suchého chleba? či máš kde hlavu zkloniť? alebo jak fa smrť tu prikvačí, či fa bude mať kdo pochovať?! A v mojej mladistvej fantasii pýtal som sa sám seba: prečo tys nie aspoň dáky veľmožom? A kto by takúto „skromnú“ žiadost dvadsaťdvaročnieniu šuhajovi za zle mať mohol? Či neviez, že mladost pochabosť?!

Týždeň za týždňom uteká, v priemysle robím pokroky. Usilujem sa, ale čo ďalej, tým menej ku grošu prichodím. Celý zárobok prinútený som bol stroviť a mnohoráz celé dni musel som o suchom chlebe pracovať. Takýmto „zkúsenosťam“ chcel som odcestovaním koniec urobiť, no nemal som na cestu. Počkaj, reku, pokúsím sa, či mám kredit? Píšem do Meranu (v južnom Tyrolsku) môjmu bývalému majstrovi: „Pane, jak chcete, abych prišiel k vám do práce, pošlite bezodkladne päť napoleonodorov.“ Neminul týždeň, tu bol list so žiadanou sumou (asi 50 zl. r. č.) a pozvanie do práce. No, vidíte, verné a statočné držanie sa ocenené býva i v cudzine.

Dňa 10. februára 1869 odcestoval som jako „chlap pri groši“ z Paríža a zpiatočnú cestu konal som nie cez nemecké krajiny, ale obrátil som sa na Švajčiarsko a precestoval som túto domovinu svobody cez Bazel, Zürich, Sarcet Gallen, i prišiel som do Innsbrucku, kde som na tejto ceste poobzeral

historičnú Martinovu stenu, ktorá sa nachádza asi tri hodiny cesty vyše Innsbrucku, kde sa bol kedysi cisár Maximilian na honbe kozorožcov zatáral a vo veľkom nebezpečenstve života postavený bol. Šťastlivo došiel som do Meranu, abych odrobil svoje „zkúsenosti.“

No, pri tom všetkom, že som sa v Paríži dost nabiedil, s úľubou spomínam si tam prežitú časť, ba môžem i to smele tvrdiť, že Paríž mi bol jedon z hlavných základov k dokonáleniu sa v mojom remesle a preto i prameňom ku poctivej výžive.

Trpký osud.

Bulharská poviedka od *Ljubca Karavelova*. — Rozpráva jedna Nišanka.

(Pokračovanie.)

V.

Prišiel i môj Ďorde . . . Ej, jak strašne sa premenil! Očernel, zmocnel a zbujnel, narástly mu dlhé fúzy, veľmi dlhé. Nemohla som sa naň nadvívať, plakala som, smiala som sa a spievala.

„Jakú to máš, syn môj, košelu?“ opýta ho, prezerajúc ho od hlavy do päty. „Hrubá, zápiniek niet, ani tak šitá, jako ja šijem. A jak ti očernely ruky, jak hrdlo a líce ohorelo! Ale sadni si, dieťa moje.“

„Sadnem si, matka moja, a všetko ti vyrozprávam jedno za druhým; mnoho mám s tebou hovoriť,“ hovoril Ďorde hlasom pevným a jasným jako zvon.

„Pekne, dieťa moje, pekne, rozprávaj matke, život môj, matka ťa bude počúvať.“

„Najprv ti poviem, matka moja, že som sa pomstil nad mojimi nepriateľmi, ktorí mi drabého otca zabili a nás sirôtkami urobili; a druhé, čo ti povedať mám, je, že som ja a Nedelko vstúpili do srbského vojska a že skoro staneme sa dôstojníkmi.“

„A tretie povedz matke svojej, čo je tretie,“ hovorí Nedelko usmievajúc sa.

„A tretie je,“ hovorí Ďorde, „toto: chcem svoju sestru vydávať.“

„To je pekne, syn môj, pekne, ale počuj i mňa, čo ti poviem: po tieto dni prosil o Nedelku jedon veľmi vzácny človek, Šterija Mustak — ty ho znáš; on kupčí a bohatý je a zo vznešeného domu. Keby Nedelka lepšieho muža našla, lež on je, sám Bôh poslal ho, aby ho šťastnou urobil! Nemohla som mu nič sľúbiť, lebo som čakala, až sa s tebou poradím.“

„Mne sa nelúbi Šterija, matička moja, a ja prajem Nedelke lepšieho muža,“ hovoril Ďorde.

„Koho, dieťa moje? pýtam sa.“

„Nuž Nedelka, môjho pobratima a priateľa.“

„Nedelka,“ zvolám, „ktorý nemá ani rodu ani plemena, ktorý nemá domu ani chyže, hajdúka, tuláka, hôrne dieťa.“

Keď Nedelko počul tieto moje slová, uchopil sa za hlavu, zarazil sa za málo, i počal hovoriť ohlive. A tak žive hovoril, že som pocítila, jako sa mi srdce trasie; mnoho som z toho, čo on hovoril, od slova do slova si zapamätala. A čo hovoril?

„Nerobil som samé zlé na tomto svete, i dobrého preukázal som mnoho; dobré, ktoré som činil, zajiste preváži to zlé. A mne, to povedať musím, už zmrzelo sa to blúdenie horami a lesami, dávno sa mi chcelo odhodiť jatagán na stranu, lebo viem, že drier lebo neskoršie do rúk bych Turkom padol a neušiel sibenici; a radšej prial bych si smrť, lež bych tým ničomným vrahom padol do rúk, aby ma mučili rozličnými mukami. Strašno je len pomysleť! Preto odtrhol som sa od hajdúkov. Moje srdce nikdy ma k zlému nesvádzalo, nikdy ma netiahlo, abych bol vrahom, kradol a lúpežil: povaha moja je prudká, duša moja nemôže sniesť, aby starší trápil mladšieho, aby silnejší utlačoval slabšieho, aby neverec šliapal našu svätú rodniu vieru. Nemôžem to pokojným srdcom sniesť; ono mi prekypí celé hnevom, keď vidím bratov svojich, že jich morí hlad, smäd a všetka iná nevoľa. U nás niet spravdlnosti, u nás

niet zákona, nás dusí, nám krev pije každý zver, v stáde oviec vlci sú pastiermi. Kto sa ujme biednych sirôt? Kto, keď nie my? A keď naše reči nič nedokážu, to nech učiní ručnica a ostrá šabla.... Kto už nepije našu krev? Turci, Cincari ¹⁾, čorbaždije ²⁾, Tatári, ba i sami cigáni.... To som viac trpet nemohol a zamenil som väzenie za zelený háj a svobodu. Len Ďorde, Stará Planina a ptáci v horách znajú, jaký ból obťažuje srdce moje; len jim som sveroval svoju nevolu. Mnoho som si umienil; no pránie moje sa nevyplnilo. Nenašiel som dľa vôle svojej junáka, všetko samí biednici, zlodeji, vrahovia, zbojníci, pijaci a krvolaci. Ruky po ramená majú krvavé, hlavy opilé, niet jim rovných; preto odišiel som do Srbska, abych sa mohol tých ničomníkov zbaviť. No, my sme sa ešte neprebudili, nevieme, čo nám treba, čo svätého. Bolelo ma, že sa nič nerobí.... Na miesto, aby mi pomohli, kričali na mňa, že som lúpežník. A pozri, čo robia ti, ktorí sa tak derú? Utiškujú svojich bratov, dobre žijú bez starosti; jeden kupčí s kradenými peniazmi, druhý nosí dva tri životy ľudské na svojej duši, a žije pokojne a nik mu neprekáža. A mňa? Mňa preklínajú, tupia, hania. Ale nič, príjde

deň pomsty, i čorbaždije, i vladikovia ¹⁾, i Turci budú visieť na jednom jasení.... Ja som si nezakalil ruky svoje nevinnou kresťanskou krvou, a Bôh mi bude milostivý....“

A ešte mnoho hovoril Nedelko, veľmi mnoho, ale nemohla som rozumieť, som len jednoduchá žena.

„Čo je, mať moja, čo si povedala? Či chceš dať Nedelku, či nechceš?“ pýtal sa Ďorde zvesiac hlavu.

„Neviem, dieťa moje,“ riekla som mu ja, „jestli ty a Nedelka chcete, nuž nech bude, ja nebudem nevestou, ale ona. Ja som vám riekla, čo bych si priala, a vy si robte, čo chcete. Šterija je bohatý a dobrý muž....“

„Počuj ma, mati moja,“ hovorí Nedelka a pozre mi ostre do očí, „ja nechcem bohatstvo, ani slávu tureckú, chcem mať muža, ktorý by netrpel, aby mi kto ubližoval, ktorý by ma bránil pred ničomníkami, ktorý by sa pomstil nad každým, kto by sa opovážil mňa zneuctiť; takého chcem. Nebude Nedelkiným mužom ani strašný Cincar, ani líšiaci Grék, ani bojzlivý čorbaždija, ani pokazený Turek, ale junák, ktorý telom a dušou miluje svoj národ a siroty!“

(Pokračovanie nasleduje.)

Juraj Horvatič.

(Vyobrazenie na str. 117.)

Celé štyri mesiace borili sa hrdinsky minulého roku naši súkmenovci Srbi s presilou tureckých fanatikov, aby uvoľnili ťažké jarmo nešťastným bratom v Bosne, Hercegovine a Bulharsku. Medzi srbskými vodcami, ktorí si v krvavých tých bojoch vydobyli palmu slávy za bohatierske činy svoje, stojí v prvom rade statočný plukovník Juraj Horvatič. O činoch jeho vypravovali svojim ča-

som všetky časopisy jednosvorne s pochvalou. Neraz podarilo sa mu odolať značnej presile nepriateľskej, neraz spôsobil s nepatrným počtom svojich bojovníkov zmatok v radoch tureckých. O jeho válečnom nadaní ozýva sa medzi vojskom súhlas pochvaly, o jeho osobnej hrdinkosti nepochybuje priateľ ani nepriateľ.

Juraj Horvatič je rodený Srb z bývalej Vojanskej Hranice rakúskej. Otec jeho bol dôstojníkom v hraničiarskom pluku gradiškanskom, a i svojho nádeje plného syna určil pre stav vojanský najmä preto, že bol chudobný a len takto mohol svojmu synovi

¹⁾ Cincari, zbytok obyvateľstva na balkánskom polostrove, majúci pôvod od Rimanov; Rimská vláda presídlila jich do Makedonie, keď sa stavala cesta z Rima do Carihradu; preto sa jich tým smerom mnoho nachádza. Menovali sa: synovia cisárski či synovia cárski a Bulhari to premenili na Syn-car či Cincar.

²⁾ Kresťanskí úradníci v tureckej službe.

¹⁾ Grécki biskupi, nepriatelia Bulharov a veľkí priatelia Turkov.

zaopatrit' bezplatné vzdelanie. Keď Juraj Horvatič dokončil vojanskú školu, vstúpil do rakúskej armády, kde postúpil až na hodnosť nadporučíka. Po bombardovaní Belehradu r. 1862 prestúpil do srbskej služby. Jako stotník velel vo Valjeve dobrovoľníckej legii. Kňaz Michal Obrenovič obľúbil si ho veľmi pozdejšie pre jeho otvorenú, poctivú povahu a sveril mu niekoľkokrát rozličné menšie poslania. Keď roku 1867 dokončená bola organizácia vojanských okresov, prišiel Horvatič čo stotník prvej triedy do Kňaževca, ktoré mesto po deväť rokov v čele dvoch brigád bránil statočne a zmužile po tri dni proti nepriateľovi štyrikrát silnejšiemu. Z Kňaževca presadený bol Horvatič do Jagodiny. V oboch mestách získal si priazeň a dôveru dôstojníkov a obyvateľov. Jako major a veliteľ brigády slúžil nejaký čas sriedave v Jagodine, Kňaževci a Negotine. Pred vojnou presadený bol jako podplukovník k armáde moravskej a podriadený veleniu Čerňajeva. Skoro vyznačil sa Horvatič riadnym a správnym prevedením operácie takou mierou, že sverila sa mu celá divisia. Päť dní bojoval na výšinách tresibabských a hájil takto Kňaževac pred návalom Turkov. Keď to nič nespomohlo, ustúpil, aby pozdejšie obsadil zase Kňaževac od Turkov opustený. Dňa 28. aug. 1876 ponáhlal sa prez Tresibabu k Sv. Štefanu a Stancom na pomoc generálovi Čerňajevovi, ktorý bol pri Prugovci zamestnaný hlavným vojom Achmeda Ejuba bašu, a napadol takto turecké vojsko v boku. Tento bočný útok Horvatičov rozhodol šťastný pre srbské vojsko výsledok bitky a dopomohol Horvato-

vičovi nielen k zaslúženej chvále vojvodcovskej, ale i k povýšeniu na plukovníka. Horvatič je pri vojsku veľmi obľúbený, a čo bol i prísny tam, kde toho potreba, preca požíva neobmedzenú dôveru mužstva jemu podriadeného. Krátkym časom pred uzavrením prímeria udelil mu kňaz Milan veľký kríž rádu dakovského.

Keď Čerňajev zo Srbska odchádzal, odovzdano bolo vrchnie velenie nad vojskami srbskými Horvatičovi. V tomto postavení nemohol sa posiaľ osvedčiť, ponevác trvá prímerie a Horvatič musí obmedzovať svoju činnosť len na opravovanie porúchaných hradieb pre prípad ďalšej vojny a na utúženie kázne vojanskej. Spôsobnosť svoju čo vrchní veliteľ osvedčí čo najskôr!

Pochvalnú činnosť jeho uznal jak vladár srbský kňaz Milan, no i sám srbský ľud. Mešťanstvo belehradské a pažarevacské počtilo ho adresou dôvery a čestným mešťanstvom. Celý národ srbský s uznalosťou a hrdosťou spomínať bude po dlhé časy Horvatičove hrdinské skutky, činené na obranu vlasti pred záplavou divokých hord, shrnuvších sa zo troch dielov sveta. Boje jeho na Babinej Glave, Pandiralu a pri Ršavcoch, najmä boj pod Kňaževcom a na Tresibabe, kde Horvatič s hrstkou bojovníkov odolal behom troch dní obrovskej presile tureckej — najskvelejší tento obraz terajšej vojny — možno smele srovnat s obranou Negotina hajdukom Veljkom. Zem srbská, presiakla od dávna krvou za svobodu preliatou, zaviazaná je na veky junákovi svojmu — Horvatičovi.

Turecká bateria na úteku.

(Vyobrazenie na strane 128—129.)

Obraz náš predstavuje nám jednu scénu zo srbsko-tureckého boja. Junáci Srbi napadli na Javore turecké vojsko, i nastala hrozná seč. Turci bili sa fanaticky. Srbi zaskočili jim jednu vatrenu, ktorá dala sa na

útek pomedzi opevnené posície Srbov. Mužstvo vatreny bolo postrieleno, niekoľké turecké delá padly Srbom do rúk. V bitke na Javore osvedčila sa srbská artileria znamenite.

Drobnosti.

Jak veľké je Rusko? V Europe leží len menšia časť Ruska, ani nie polovica, a preca obnáša rozloha európskeho Ruska 108.000 štvoročných míl. Celá Europa merá 180.000 štvor. míl, pripadá teda na všetky ostatnie ríše európejské len 72.000 míl, tak že Rusko zaujíma tri pätiny Europe, ostatnie mocnárstva všetky spolu len dve pätiny. Väčšia časť Ruska leží v Asii, a síce 280.000 štvoročných míl. Obyvateľstva číta Rusko v Europe 71¹/₂ millionov, v celej ríši 82 millionov. (Rakúsko má 35 mill., Turecko v Europe 21 mill., v Asii a v Afrike 27 mill., Anglicko v Europe 31 millionov).

O chrámový poklad v Mekke uchádza sa teraz sultán pod zámenkou, že vedie edžihad (svatú vojnu a rozvinuje zástavu prorokovu). Podobná žiadosť bola už viaceráz prednesená. Keď sa tak stane, svolá sejk všetkých mahomedánskych mníchov, ktorým je sverený dohľad na chrám a opýta sa jich, či mnoho sa má na tú vojnu venovať. Chrámový poklad pozostáva z darokov, ktoré skladajú každoročne putujúci do Mekky. Každý Mahomedán musí, kedykoľvek príjde do Mekky na pút (a ta má putovať každý aspoň raz za živobytia svojho) složiť nejaký peniaz jako obet. Darky tie ukladajú sa vo troch pokladnách. Ročne vraj vynesú tieto darky 60 millionov piastrov (asi 6 millionov zl.). Jedna z tých pokladníc bola r. 1828 otvorená; pozdejšie bola opäť zavrená bez toho, aby

sa bolo zvedelo, či mnoho obsahuje. Druhá musela vypomáhať pri vedení krymskej vojny. Tretia nebola vraj už od r. 1415, teda celých 462 rokov otvorená a teraz je rad na nej. Rozpráva sa, že v nej majú byť uložené bájočné summy, ano nektorí tvrdia, že v nej má byť najmenej miliardá frankov.

Nový podnik žurnalistický objavil sa v Paríži a je istotne čo do obsahu i typografickej úpravy svojho druhu jediný. Je to časopis pre mrtvých. List ten nazýva sa „L'Autre Monde“ a je tlačený červeným písmom na čiernom papieri a okrem toho i hojnými odznakmi smrti ozdobený. „L'Autre Monde“ prináša ako i jiné časopisy úvodnie články, feuilletony, drobné zprávy, inseráty a p., ale všetko dľa vkusu a v záujme nebožtíkov. Pozemskí odberatelia platia za číslo 26 centimov.

Domy z papieru. Čo pokladá sa inde za nemožné, v Amerike sa prevedie. Tak dorábajú podnikaví Amerikáni papier ako látku stavebniú a vykladajú s nim steny bytov svojich. Papier ten na spôsob lepenky v plátoch 32" širokých robený, je tuho prešovaný a rozváža sa v balíkoch 25—100 funtov ťažkých. Ponevác papier ten je špatným vodičom tepla, vzdoruje prílišnej zime i horúčosti a v bytoch takových panuje v lete príjemný chládok a v zime opäť teplo. Jedna továrna vo Visconsinu dorába tohto papieru 16 tún cez deň.

Literatúra a umenie.

Dejiny kráľovstva uhorského. Soštavil Fr. V. Sasinek, knáž baňsko-bystrický, b. tajomník „Matice Slovenskej,“ dopisujúci úd kr. českej spoločnosti nauk atď. V Turč. Sv. Martine. Knihtlač.-účasť. spolok. 1877. Dielu II. sošit 3. Veľká 8°, str. 167; cena 1 zl. r. č.

„Osvěta.“ Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Redaktor a vydavatel Václav Vlček. Ročník VII., č. 1—6. V Praze 1877.

Jih, historicko-romantické obrazy. V Praze. 1877. Nákladem I. L. Kobra. Sešit 4—12. 8°; str. 64; cena sošitu?

Poetická čítanka. Sbirka básni původních a přeložených, již dle básnických druhů k tisku upravil Václav Petřů. V Praze 1877. Nákladem kněhkupectví I. L. Kober. Sešit 16—18. 8°; cena sošitu 30 kr.

Slovník jazyka anglického i českého. Složil V. E. Mourek. Díl anglicko-český. Sešit II. V Praze. Nákladem kněhkupectví I. L. Kober. 1877. Malá 8°; str. 120; cena 80 kr.

Válka rusko-turecká. Dle nejlepších pramenů popisuje Edvard Rüffer. Nákladem A. Hynka v Praze (Celetná ulice č. 11 n.). Sošit I., II. a III. Veľká 8°; cena jednoho sošitu 20 kr.

VILIAM PAULINY-TÓTH,

prvý podpredseda býv. „Matice Slovenskej,“ správca patronátu býv. gymnasia Turč.-Sv.-Martinského, člen viacej učených spoločnosti atď. atď.,

neohrozený obranca pravdy a práva

svojho národu na uhorskom sneme, slavný spisovateľ slovenský z oboru vedy, novinárstva a belletristiky,

narodený v Senici 3. júna 1826, zomrel po dlhej a trapnej nemoci dňa 6. mája v Turč. Sv. Martine bež. 1877. roku.

Vďačná mu pamäť a večná sláva v národe!

Listareň redakcie a administrácie.

P. J. J. v P. Slúbené čakám. Posilni Ťa Bôh! — P. Laskomerský. J. B. je žijúca osobnosť na Slovensku. Nádejeme sa, že čo najskôr budeme môcť uverejňovať denník Slováka emigranta, písaný v krajoch susedných Sahary. Rukopis došiel. Dieky. — P. J. B. v S. Národné piesne pošleme Vám. — P. A. Š. vo Zv. L. Rácte pokračovať. — P. J. T. v B. Št. Číslo 3. posielame Vašnosti po tretíraz. — P. J.

K. vo V. Obrazy neboly na čas vyhotovené, preto ste jich neskoro dostali. — **Upozornenie.** Číslo 6. zakončí sa prvé polročie roč. VIII. „O.“ i prosíme patričných, by svoje nedoplatky čím skôr u nás vyrovnali. Prémie rozposielame po tieto dni. Kto by si jich ešte zaopatril chcel, nech sa čím skôr prihlási, kým zásoba stačí.

Predpláca sa u redakcie a administrácie v Detve (Zólyom megye):

Celoročne 4 zl., polročne 2 zl. r. č. Štujúca a remeselnícka mládež, i chudobní učitelia obdržia „Orla,“ za 2 zl. r. č. Roč. II., III., IV., V. a VI. „Orla“ možno dostať po 2 zl. r. č. — „Orla“ vychádza vo 12 sošitoch, 3¹/₂—4 hárkov silných, dňa posledného každého mesiaca na štvorke.

Majiteľ a vydávateľ **Andrej Truchlý-Sytniansky.** — Knihtlač.-účasť. spolok v T. Sv. Martine.